

Újvárad

Ára 9,50 lej, 800 Ft

IRODALOM / MŰVÉSZET / TÁRSADALOM / KULTÚRA
Könyvműhely melléklettel

Hegyi Réka
Az Oidipusz-akta

Sebestyén Aba
**„A kockázatot
vállalni kell”**

Markó Béla
Gálfalvi-oximoron

2022
Május

Irodalom

- ¶ **Tamás Dénes**
Ragyog (*vers*)
- ¶ **Varga Melinda**
Hiúzmagány (*vers*)
- ¶ **Pámer Gábor**
A kultúrmisszió (*próza*)
- ¶ **Sokacz Anita**
Pompás bomlás; [Nem] ígér (*vers*)
- ¶ **György Alida**
Rég látott vendég (*próza*)
- ¶ **Nyirán Ferenc**
Rossz álmok 4.; hétköznapi filozófia; Még dolgom van itt (*vers*)

Dialog/Párbeszéd

- ¶ **Traian Ștef**
Odüsszeusz szolilokviuma

Tandem

- ¶ **Albert Dénes, Magyar Sára**
Sajtószabadságról – emberül

Galéria

- ¶ **Horváth-Kovács Szilárd**
„Egyszerűen szeretem, ha a művészet egy kicsit belevág az emberbe” – a lapszám képzőművésze Benedek Levente

Esszé

- ¶ **Markó Béla**
Gálfalvi-oximoronok

Interjú

- ¶ **Tasnádi-Sáhy Péter**
A kockázatot vállalni kell – interjú Sebestyén Aba színész-rendezővel
- ¶ **Cseke Péter Tamás**
Véleményütköztetések fóruma is szeretne lenni a Transtelex – interjú Kertész Melinda főszerkesztővel

Kritika

- ¶ **Simon Judit**
Woyczek magánya (*színház*)
- ¶ **Hegyi Réka**
Az Oidipusz-akta. Andrei Șerban tényfeltáró riportja (*színház*)
- ¶ **Németh Júlia**
Öröm és vigasz – olvasói, műkritikusi reflexiók – Kiss András Vigasz és öröm kötetéről (*könyv*)
- ¶ **Fehér Imola**
Játszótársak (avagy dupla vagy semmi) (*színház*)

Előhívás

- ¶ **Kőrössi P. József**
Képet, hangot, követ temettünk

Egy a négyhez

Jelentős erdélyi művészi kezdeményezéssel kapcsolatban olvasom az ötletgazda szavait: „szerencsére volt precedens román részről”. Azaz meg lehetett csinálni, támogatható volt. Mert ott virított, a magyar lehetőség előtt utat nyitva a precedens. Vajon tényleg szükséges-e ilyen szerencsés csillagállás itt a 21. század ötödén is túl ahhoz, hogy valaki valami értelmeset tegyen? Önmagában már (vagy még?) nem elégséges az, hogy egy remek ötletből kiinduló projektet jól előkészített, értékteremtő, tehetséges emberek csinálják stb. stb.? A lehetőség abban a pillanatban válik realitássá, ha többségi kollégák előzőleg letesznek valami hasonlót az asztalra?

Nyilván ma ehhez közeleli a realitás, de úgy gondoljuk, a hasonló anomáliákat mindig szóvá kell tenni, mindig ki kell mondani, hogy ez elfogadhatatlan, mert egész egyszerűen diszkriminatív. Ahogy megfordítani sem lenne szerencsés: minden életképes többségi kulturális kezdeményezés mellé kötelezően összeeszkábálni egy kisebbségit is.

Azt ugyancsak néhány napja említette egy pedagógus szakember, megyei intézményi vezető, hogy az általuk is szervezett tantárgyversenyre arányában pontosan az egynegyede jut minisztériumi támogatásként, mint amennyit a hasonló román nyelvű verseny szervezői kapnak. Ráadásul utóbbiakkal a házigazda város is bőkezűbb mecénás, tegyük hozzá nem ugyanarról a városról van szó. Pedig a minisztériumi illetékesek nyilván ugyanonnan költenek ugyanarra. Tessék jókedvűen tudomásul venni, vannak egyformább diákok. Egy a négyhez arányban. Vagy inkább fogalmazzanak a szervezők örök optimistaként úgy: „szerencsére mi is kaptunk támogatást”?

Nem, ne mondjuk, inkább merengjünk el annak az okán, hogy hatalmi tényezővé válva miért válik újra és újra illékonná az érdekvédelmi jelleg?

A SZERK.

A CÍMLAPON: *Digital Landings*, vegyes technika, 50×50 cm, 2022 (részlet)

Újvárad 2022/5

IRODALOM MŰVÉSZET TÁRSADALOM KULTÚRA

II. évfolyam, 5. szám. Megjelenik havonta.

Benkő J. Zoltán, Both Abigél, Gittai István, Fám Erika, Kinde Annamária, Péter I. Zoltán, Szilágyi Aladár emlékére

FŐSZERKESZTŐ: Szűcs László
VEZETŐ SZERKESZTŐ: Kemenes Henriette
SZERKESZTŐK: Biró Árpád Levente (kultúra), Ozsváth Zsuzsa (web), Simon Judit (esszé, kritika), Traian Ștef (dialog/párbeszéd), Szabó Anna-Mária (művészet)
FŐMUNKATÁRSÁK: Boka László, Kőrössi P. József, Magyarai Sára, Tasnádi-Sáhy Péter, Ujvárossy László
MŰSZAKI SZERKESZTŐ: Darabont Éva
KORREKTÚRA: Fodor Judit

Szerkesztőség:
Nagyvárad, 410147, str. Nicolae Titulescu u. 1.
Telefon: +40/725-944-956
E-mail: ujvarad@gmail.com
Honlap: ujvarad.ro

Kiadó:
Holnap Kulturális Egyesület (aholnap.ro)
ÜGYVEZETŐ: Laza Erika (+40/0771-652-005)
FELELŐS KIADÓ: Simon Judit elnök
E-mail: ujvaradkiado@gmail.com

Készült a csíkszeredai Alutus nyomdában.
FELELŐS VEZETŐ: Hajdu Áron

ISSN 2783 – 9567

Előfizetési díjak: 3 hónapra 25 lej (2000 Ft postaköltséggel), 6 hónapra 50 lej (4000 Ft), 12 hónapra 90 lej (7000 Ft).
Online-előfizetés: 3 hónapra 15 lej (1000 Ft), 6 hónapra 25 lej (2000 Ft), 12 hónapra 50 lej (4000 Ft).
A folyóirat előfizethető banki átutalással (RO39BTRLRONCRT0291922201 lejes, RO02BTRLHUF CRT0291922201 forintos); Revolut-kártyával (Laza Erika: 0745-282-178); postai pénzes utalvánnyal (mandat postal, Romániában) az előfizető neve, címe, valamint az Abonament Revista Újvárad megjegyzés feltüntetésével. Asociația Culturală Holnap, Oradea, str. S. Bărnuțiu nr. 14. CUI 34356348; továbbá személyesen a szerkesztőségben (Nagyvárad, Titulescu u. 1.).

Támogatók:

Tamás Dénes

Ragyog

ég
tenger
föld
a végén csak építetek egy házat ide
homokból építem
vágyból építem
találékonyaságból építem
kínból építem
reggel merem a vizet
délben merem a vizet
este is merem a vizet
ég
tenger
föld
apátlan ez a föld
anyátlan ez a föld
nyelvtelen ez a föld
nedves homokból épül a ház
tapad míg tapad a homok
aztán perog és aláhull
mállik és omlik
de én tovább építem a házat
ég
tenger
föld
tovább merem a vizet
reggel délben és este is
öntözöm a homokot
taposom a homokot
vastagítom a falat
ég
tenger
föld
de amit felrakok délre
leomlik estére
amit felrakok estére
leomlik reggelre
összetapad és szétválak
felmagasodik és alározkad
így nem is házat
hanem romokat építetek
ég
tenger
föld
romok hevernek mindenütt
a ház nem áll
tovább nem épül
csak az ég ragyog
a tenger ragyog
a föld is ragyog

 Irodalom

TAMÁS DÉNES (1975, Sepsiszentgyörgy) író, kritikus.

Varga Melinda

Hiúzmagány

Kinde Annamáriának

Hómancsa van és rózsakvarc szeme,
körbe-körbe jár magas ketrecbe zárva,
a félelmet kergeti, a kertről álmodik,
ahol valaha boldog volt, kölykeit nevelte,
vadakat lesett,
a csillag meszelte éggel takarózott.

Hónaljig ér a hó, álmodik a hiúz,
hazát keres és szeretőt, ki megszelídíti,
érti már a kövek, fák, patakok hangját,
a tengert is ismeri, a hegyek vakító fehérjét,
démonokat és fantomot, csillagot meszelő
angyalokat. Egyedül csak az embert
nem sikerült megfejteni.
Beleköltözik a hiúz szívébe
a kert, rózsákkal,
június tizenegyedike van,
némakék az ég,
hiúzmagány oson Buda felől,
beleremegnek a Duna hídjai.

Irodalom

VARGA MELINDA (Gyergyószentmiklós, 1984) József Attila-díjas magyar költő, szerkesztő, az Irodalmi Jelen folyóirat és Előretolt Helyőrség kulturális és irodalmi melléklet szerkesztője. Legutóbbi kötete: *A tizenkét kagyló* (versek, 2022). Kolozsvárott él.

Pámer Gábor

A kultúrmisszió

1.

Baróti egy utolsó mozdulattal feltolta magát a turulra. Körbenézett, és megpaskolta a fémtollakat.

– Végre találkoztunk.

Mindketten készen álltak a nagy repülésre. A távolban kirajzolódtak a gödöllői dombok, odalent kaotikus egyveleggé olvadt össze az autók zaja és a bábéskodók szörnyülködése. A tömegeből egy szmokingos alak vált ki, s kiabált fölfelé.

– Itt hagyta az autókulcsát!
– Kérem, menjen távolabb...
– Nem értem, mit mond. Felmegyek és odaadom!

Irodalom

PÁMER GÁBOR (1974, Budapest) történész. A diplomaszerezés után a Duna Televíziónál helyezkedett el szerkesztőként, majd különböző civil szervezetek kommunikációs munkatársa volt. A koronavírus-járványt megelőző években Londonban élt, ahol zongoristaként és piackutatóként dolgozott. A pandémia idején visszatért Budapestre.

Baróti megszédült, mindkét kezével belekapaszkodott a turul fejébe. A fura figura, mint valami könnyű alumíniumlétrán, fűgén mászni kezdett fölfelé.

– Leesik, jóember! – kiáltotta Baróti, de az mintha meg se hallotta volna. – Várjon, inkább lemegyek.

A kéretlen segítő nyugtázta a szándékot, megvárta Barótit, majd előzékenyen belekarolva, kivezette őt a bábéskodók gyűrűjéből.

A szmokingos megértő volt és joviális: miután tisztázták, hogy az autókulcs nem lehet

Barótié, felajánlotta, hogy elviszi a saját kocsijával, minél messzebb a helyszíntől. Hátraültette és elindultak.

– Boldog vagyok, hogy összehozott minket a sors – fordult Baróti felé. – Bizonyára önt is gyötrik különféle magánéleti problémák; én speciel a magánytól szenvedek. Engedje meg, hogy meghívjam egy baráti konyakra! Itt dolgozom pár percre. Parancsol addig egy kis számócát? Egyenesen a tótfalui eperföldekről!

A szmokingos megállás nélkül beszélt, s mire Baróti megkérdezte volna magától, hogy voltképp mit keres itt, már le is fékeztek a jellegtelen óbudai irodaház előtt. Kihalt, neonlámpás folyosókon kanyarogtak, végül megálltak egy irodánál. A kopogtatásra csinos, fiatal nő nyitott ajtót. A szmokingos teátrálisan betessékelte.

– Ön a főnököm, Soproni úr vendége!

Tágas, igazgatói irodának tűnő szobában találta magát, a tölgyfaasztal mögött kövér, fehérzakós fickó trónolt bőrfotelben. Tájidegennek és korszerűtlennek hatott az egész, akárcsak a szmokingos a hídon. Ekkor vette észre, hogy csupán ketten vannak. A fehérzakós feltápáskodott a fotelből, széles mosollyal Barótihoz lépett, s mindkét kezével megrázta a jobbját.

– Örülök, hogy életben van! Soproni vagyok, a barátaim is így neveznek. Én lennék itt az ügyvezető.

– Üdvözlöm. Baróti Konrád.

– Tudom, hogy nem ok nélkül mászott fel a Szabadság-hídra, Konrád. De ide sem ok nélkül hozták! Hugó ugyan megzavarta az elhatározásában, de ha ön úgy óhajtja, akár már most visszaviszi. Én csupán egy figyelemreméltó ajánlattal szeretnék kedveskedni önnek, mielőtt ismét felmászna a turulra. Elnézést, úgy tudom, ígéretet kapott egy konyakra!

– Hugó a magányáról panaszkodott. De én sehol nem látom Hugót. Csak önt.

Soproni nehézkesen a bárszekrényhez lépett, és töltött két pohár Rémy Martint.

– Tíz év fegyház egy tölgyfahordóban... Egészségünkre! És most őszintén elmondok

magának mindent, Konrád. Amit itt lát, egy kis produceri iroda. Alacsony költségvetésű filmeket készítünk, igen kreatív megoldásokkal. Amin most dolgozunk, filmtörténeti jelentőségű alkotás. A címe: Chicago újratöltve, a helyszín a hetedik kerület. A szerepeket ugyan színészek játsszák, de az akciók mind valódiak lesznek. Ha a filmben elütnek egy macskát, az tényleg el lesz ütve. Ha valakit orrba vernek, az valóban kap egyet a képébe, és így tovább. S itt jönne képbe maga, az öngyilkosjelölt. Mint mondtam, őszinte leszek. Kérem, feleljen nyíltan: végleges az elhatározása vagy ez afféle alkalmi döntés volt?

– Őszinte leszek én is. Megvolt, és továbbra is megvan az okom arra, hogy végigvigyem, amit elterveztem.

Soproni elégedett arccal, alig észrevehetően bólintott egyet. Baróti belekortyolt a konyakba.

– Önök pedig felvennék, amint levetem magam. Jól értettem?

– Bár az ötlet nem utolsó, ennél kicsit többről van szó – kacarászott Soproni, s belekartyolva Barótiba, elindult vele az ablak felé. Csapnivalóan rossz volt a kilátás. – Ha meg nem bánom, önnek teljesen mindegy, leugrik-e a mélybe, vagy épp föbe lövi magát. A cél nyilván a mozdulat visszavonhatatlansága. Az ajánlatom lényege: ön eljátszhatja a filmtörténet első tényleges áldozatát. Valóban meghalna a mozivászon! Egy pisztolygolyó terítené le oldalról, váratlanul és fájdalommentesen. Nem kell élve az aszfaltba csapódnia, nem kell előtte számolni a hosszú másodperceket. Gyors és férfias halált kínálunk önnek!

– Erre a szívességre egy barátomat is megkérhetem. Miért bíznám magamat éppen önökre?

– Mert ez így már nem öngyilkosság, hanem kultúrmisszió lenne! Amit persze bőkezűen honorálnánk. Sajtótájékoztatón emlékeznénk meg magáról, sztárgázsit kapna, amit átutalunk az ön által megnevezett személynek, s nem utolsósorban állnánk a temetését. Mindezt természetesen szerződésben garantálnánk. Mit szól hozzá?

Baróti hátralépett, végigmérte jóakaróját.

– Van egy ex-feleségem, vele él a lányom... Az ajánlata valóban ötletes és racionális.

– Látja, ilyen, amikor a magánérdek és a közszolgálat találkozik!

– Tehát nekem csak alá kellene írnom, hogy beleegyezek a saját meggyilkolásomba?

– Na de miket gondol, kedves Konrád? Nem tudta, hogy a gyilkosság illegális? Önkéntes euta-

náziáról kötnénk megállapodást egy egészségügyi szolgáltatóval, vezetője, Borovszky doktor régi jó cimborám.

Soproni elmondta még, hogy együttműködésük költségeit a baráti cég állná, amit visszalépés esetén a kliensnek ki kellene fizetnie. Baróti rábólintott az egyezsége, Soproni pedig nem győzte dicsérni ügyfele nyitottságát, őszinteségét és humorát; végül útjára engedte azzal, hogy a másnapi aláírásig már ne csináljon semmi meggondolatlanságot.

Baróti csak most érezte meg, mennyire átizadta az ingét. Ruhatára legszebbje volt, ünnepi darab ünnepi alkalmakra. A folyosón a szép titkárnő jött vele szembe.

– Aláírta, ugye? – kérdezte.

– Csak holnap.

– Kár magáért. Túl jóképű a korai halálhoz.

– Nincs vesztenivalóm. Még akkor se, ha a főnöke utólag elfelejt fizetni.

– Ettől ne féljen. Soproni úr szereti a pénzt, de egészségesen viszonyul hozzá. Ha az üzlet úgy kívánja, képes megszabadulni tőle.

– Jó hallani, hogy még vannak ilyen emberek. Viszontlátásra, hölgyem!

– Gréta. Remélem, holnap még összefutunk!

2.

Soproni másnap bemutatta egymásnak Barótit és dr. Borovszkyt, a Happy Death Nonprofit Kft. ügyvezetőjét. Kellemesen, olajozottan ment minden. Az aláírás után pertut ittak, s elbeszélgettek a pezsgőfajtákról. Baróti az orvost figyelte. Szűkszavú, kopasz, szemüveges férfi volt, érződött rajta a szenvtelen, de minden percben célirányos tudatosság. Nem a klasszikus gyógyító típust képviselte, s nem is a nárcisztikust, aki uralkodásra kérte és kapta a diplomát. Inkább üzletembernek tűnt, aki doktort alakít, de nem elégszik meg annyival, hogy patikát nyit a rendelője mellett.

Soproni és Borovszky idővel a kegyes halál előnyeit kezdte ecsetelni, dicsérve a kort, amely nem csak a technika, hanem a morál tekintetében is elhozta a fejlődést.

– És a mi Konrádunk, mint érintett, mit gondol a témáról? – kajánkodott Soproni.

– Mármint a keresleti oldal nevében? Én biztos nem tudnám megterhelni ilyesmivel egy orvos lelkiismeretét.

– Mindig megdöbbsent, amikor valaki ilyen szűken értelmezi a hivatásunkat – válaszolt nyersen Borovszky. Soproni összeráncolta a szemöldökét.

– Ne idegesítsd fel magad, Elemér. Az ellenvélemény trenírozza az agyat.

– Szerintem pedig az eutanázia nemcsak hasznos és etikus, hanem a maga módján esztétikus is – zárta le a vitát az orvos. – Még női névnek sem lenne utolsó!

Baróti elgondolkodott.

– Ez már sokaknak eszébe jutott. A múltkor a rádiókabaréban emlegettek egy Kaszásné Végh Eutanáziát.

A producer őszintén felröhögött, majd látva barátja mogorva arcát, atyáskodva meglapogatta a férfiak vállát.

– Most, hogy már jól kinevettük magunkat, meghívlak mindkettőtöket egy kiadós ebédre odaát.

Végül ketten ültek be, Soproni és Baróti. A tegnapi borongós nap után visszatért a vénasszonyok nyara, a kertben újra kirakták az asztalokat és a napernyőket. Békebeli hely volt, terebélyes fákkal, fehérbe öltözött, sietős pincérekkel, a kriglik tetején pedig sok-sok sörhabbal.

– Látod ott azt a hallgatót öregembert? – kérdezte Soproni.

– Azt a hallgatót, egyedül? Látom.

– Producer volt Csehszlovákiában, mielőtt áttelepült Magyarországra. Állítólag adni akart valamit az anyaországnak is. Persze itt már nem vitte semmire. Viszont tőle tanultam meg a szakma lényegét. Azt mondta: a közönséget tekintsük fogyasztóknak, a filmet mosópornak, a marketing nulladik szabálya pedig csak annyi, hogy az ember hülye. Azóta szabadnak érzem magam, úgy is, mint producer, és úgy is, mint alkotó. Te, jobb, ha nem bámuljuk így, a végén még idejön...

Elhallgattak, az üres asztalt nézték. Talán azért, hogy megússzák az öreggel a szemkontaktust, talán azért, hogy egymással is. Megszomjaztak. A pincér még mindig a szomszédos asztalnál udvariaskodott.

– Nem szeretem a mai pincéreket. Elvárják, hogy felszolgálónak hívd őket még a hátuk mögött is, de semmi szaktudás, semmi alázat – köpte ki a szivarvéget Soproni. – S ez baj. Mert ebben a szak-

mában az alázat maga a szaktudás. Csehszlovákiáról jut eszembe – Isten nyugosztalja –, tudtad, hogy van Párkányban egy étterem, ahol a pincérek porig alázzák a betérőket? Érdekes szerepjáték. Nem minden vendég bírja, de a legtöbb jó pofát vág hozzá. Így megőrizhetik méltóságukat a családtagjaik előtt.

Baróti a kezében tartott villával szórakozott.

– Én nem fizetnék azért, hogy megalázzanak. Fordítva sokkal ésszerűbb lenne.

– Mire gondolsz?

– Például, ha bizonyos fogyasztás felett úgy beszélhetnél a pincérrel, ahogy akarsz. Biztos sokan kipróbálnák.

– Persze. A gyávák, akik egyébként senkivel nem mernek konfrontálódni. Beülnének az asszonnyal, megmutatni, hogy férfiakkal is tudnak kiabálni a langyos kávé miatt.

– Viszont a gyávák vannak többségben. Épp ezért lenne jó üzlet.

– Nem rossz, Konrád, nem rossz... Ha lenne még egy életed, megcsinálnám veled, komolyan!

3.

Gréta, a titkárnő még a szerződéskötés előtt félrehívta az előtérben várakozó Barótit, és találkozózt csikart ki belőle. Tetszett neki a férfi, kíváncsivá tette annak szűkszavúsága, az öngyilkossági történet pedig kifejezetten felcsigázta. A hely, ahová három nappal később beültek, néhány saroknyira feküdt az irodaháztól. A feltörekvő újgasztronómiás cukrászdák tipikus képviselője volt: nagyon el akart mondani valamit, de tulajdonosa nem volt elég ötletes ahhoz, hogy saját ösvényt találjon a monarchiabeli és a francia iskola között. Baróti percre pontosan, Gréta szűk tíz perc késéssel érkezett. Sötétzöld kosztümje és mahagóni haja összhangban állt az október színeivel. Babaarcának kontúrjait az állig begombolt blúz és a szorosan hátrafogott haj apácás szigora ellenpontosította. Kabátját egy elegáns mozdulattal a foga alá akasztotta.

– Köszönöm, hogy megvárt, Konrád! – ült le pihegve, s megigazgatta a haját. – Gondolom, rég járt már ilyen helyen...

– Iszik egy kávét, Gréta?

A fiatal, kedves tekintetű pincérlány sietve felvette a rendelést, s fél percen belül kihozott mindent. Óvatos, kissé félénk mozdulatokkal

tette le a csészéket; természetesen azonnal kifolyt a kávé.

– Most látom csak, hogy ez Zsolnay! – próbálta menteni a helyzetet Baróti.

– Nem, ez Segafredo – korigált segítőkészen a lány, és elnézést kért az ügyetlenségéért.

Barótinak nem volt fontos ez a találkozó. Természetesen észlelte Gréta szépségét, de hátralevő idejét cél nélküli, átmeneti időszaknak fogta fel, amely a Szabadság-hídi kísérlettől az egy héttel későbbi pisztolylovásig egyetlen szürke blokkot képez az életében. Beteljesülésként élte meg, amikor a turul szemébe nézhetett, s minden, amit ezután tett, már lényegtelenné vált az eseményutánosság időtlenségében. Gréta viszont harcot hirdetett a napok múlása ellen, s bár konkrétan nem tudta, mit akar a férfitől, ösztönösen a már sorszerűnek tűnő folyamatok kisiklására törekedett. Valami olyan váratlan esemény kiprovokálására, ami az ő életében is visszavonhatatlan változást eredményez. De hogy ennek a változásnak milyen természetűnek kellene lennie, ő maga sem tudta.

– Magában van valami öncélú nyugtalanság – jegyezte meg Baróti. – Persze lehet, hogy tévedek.

Gréta a csészéjére pillantott és ismét megigazgatta a haját.

– Gondoltam, elmondok magának pár dolgot a filmről. Soproni nyilván csak a technikai részletekről tájékoztatta. Kérdezhet bármit... Tényleg, mit kérdezne, ha bármit kérdezhetne?

– Nem is tudom... Tisztában lesz a néző azzal, hogy a kamera előtt tényleg gyilkosság történik?

– Természetesen nem reklámozhatjuk, de a szakma krémje tud majd róla. És az információ éveken át csak szivárog, szivárog lefelé, egészen a közönségig, amíg egy napon a pletyka legendává nem válik. Olyan ez, mint A postás mindig kétszer csenget vagy az Utolsó tangó Párizsban jelenetei, tudja... Ahol állítólag élesben ment minden, mégsem ismerte el hivatalosan senki.

– A kockázat azért nem ugyanaz. Önök szivárogtatnak, a rendőrség pedig nyomoz.

– Soproni mindenre bebiztosította magát. Azt mondta: ha érdekel, hány tanúm van, nézd meg a stáblistát! Neki csak egy célja van: bekerülni a filmenciklopédiába. Hatvankét évesen erre nincs esélye, hacsak nem dob egy olyat, amelyet még senki.

– És ön? Végignézi a forgatást?

– Én viszem ki félóránként a kávékat a stábnak. És az epert, amiből mázsányit tárolunk a fagyasz-tóban. Egy hálás nagybirtokos küldte, miután filmet készítettünk a nehéz gyermekkoráról.

– Egyenesen Tótfalváról.

– Tótfaluból.

Nekiláttak a süteményeknek. Nem siettek, a téma súlya megkívánt egy kis hallgatást. Baróti ráérősen belekortyolt a kávéba.

– Jó ez a Segafredo. Tudja, eszembe jutott Hugó. Sajnálom szegényt. Sokat dolgozik, alkalmi eredménnyel.

– Ne féltse Hugót. Maga életjáradékot kap egyetlen másodpercért, bónuszként pedig szép, polgári temetést. Gondolja, Hugót nem fizetik meg? Egyébként előzőleg túsztárgyalóként dolgozott. Bármennyit képes várni, és bárkit képes kikököteni. Nehogy azt higgye, hogy csak magát szedte le onnan! Persze most már ő is hátradőlhet, hiszen megvan az emberünk.

A pincérlány leszedte az asztalról az üres csészéket és tányérokat.

– Nagyon fűtenek idebent. Csodálom, hogy így bírja begombolkozva.

– Konrád, én még munkaidőben vagyok, sőt mindjárt indulok vissza. Csupán betartom a dress code-ot.

– Sose ad teret a szabadságnak?

Szinte mindig azt teszem. Ezért dob fel, ha néha nyárspolgár lehetek.

Gréta fölkelt a székről, gyors, határozott mozdulattal magára vette a kabátját és megköszönte a meghívást.

– Mindnyájunkra nagyon jó benyomást tett. Csak Hugót zavarta kissé, hogy nem tudta kiszedni magából a döntése okát. Még szerencse, hogy az ilyen részletkérdések minket nem érdekelnak.

4.

A forgatás egy pogány vallási rituáléra emlékeztetett, Sopronival a főpap szerepében. Szemmel láthatóan elemében érezte magát. Baróti mélyen megvetette az efféle pörgést. Valahol olvasta, hogy Jancsó forgatásait milyen nyugalom jellemezte. A kapkodás az amatőrök versenyszáma, vonta le a következtetést.

A délelőttöt egy stábtaggal teli, félhomályos lakókocsiban töltötte. Saját székét kapott, valamint pogácsát és kávét. Ő nem szólt senkihez, és hozzá sem szólt senki. Néha egy-egy ismert színész is beugrott egy feketére. Baróti csodálkozva észlelte, hogy nem képesek átállítani beszédmodjukat a színpadról a normálisra. Kora délután aztán egy fiatal nő hajolt be az ajtón, a nevét kiáltotta.

Baróti ráérősen kilépett a szabadba. Az alacsony pászta nap pont a szemébe sütött, néhány másodpercig csak mozgó sziluetteket látott. Soproni lépett mellé, barátian átkarolta a vállát. Egészen más stílusban szólt hozzá, mint eddig.

– Nem akartunk nagy felhajtást. Gondoltuk, egy kis kávé, pogácsa, s néhány jó emberi szó is megteszi. De ha kell valami, csak szólj.

Baróti nemet intett a fejével, Soproni egyetértően bólintott.

– Gyere, bemutatlak egy úrnak.

Harcsabajszos, keménykötésű, szögletes fazon volt, aki ugyanolyan eséllyel lehetett volna egy rockbanda bőgőse, mint vízvezetékszerelő vagy múlt századi lótolvaj. Résnyire nyitott szemmel vigyorgott; talán a nap zavarta, vagy csupán ilyen arccal szokott barátkozni.

– Attila kaszkadőr, mestere a szakmájának. Specialitása a pisztoly. Ő fog ma lelőni téged.

Helló, mondta Attila, és kéznyújtás helyett csak intett egyet.

– Mikor kerülünk sorra? – kérdezte Baróti.

– A biciklis rész után, még körülbelül tíz perc. Kapsz egy aktatáskát, tartsd magadnál a jelenet alatt. Végigsétálsz azon a keskeny sávon, a filmben ez lesz a járda. Látod ott, távolabb azt a frissen festett zebrát? Odáig kell elmenned. Nem sietsz, de nem is andalogsz. Ráérsz, mert épp munka után vagy, de azért határozott céllal tartasz valahová. Teszem azt egy új nyakkendőért a plázába.

– Kit fogok alakítani?

– Átlagos járókelőt, akit egy tűzharc közelében véletlenül eltalálnak. Te leszel ebben a jelenetben az egyetlen áldozat.

– Értem. A zebrán ér majd a golyó?

– Vagy valamivel előtte. Ezt még nem tudjuk. Teret hagyunk a spontaneitásnak. Figyelj csak... – két kezét Baróti vállára tette. – Sajnálom, hogy így döntöttél, Konrád. Megkedveltelek, viccen kívül. Hugó is mondta, milyen szimpatikus srác vagy. De

ami most a lényeg: ne gondold semmire, ne nézz semerre, csak haladj egyenesen a zebra felé! Attila tudja a dolgát.

A biciklis jelenet épp véget ért, a segédrendező elkiáltotta magát: „Ennyi!” Soproni sarkon fordult, a zebrához sietett, egyenesen a rendezői székbe. Baróti azon kapta magát, hogy egyedül maradt. Figyelt, várta a további utasítást. Egy fiatal fiú lépett mellé, húszéves sem lehetett.

– Fogja meg ezt a táskát, Konrád úr, mindjárt kezdődik a jelenete. Arról a krétavonalról kell elindulnia, addig elkísérem. Én itt csak egy kellékes vagyok, de minden érdekel. Ha van valami jó kapcsolata a szakmában, a jelenet után esetleg...

Soproni megafonos hangja dörgött a levegőbe:

– Felvétel! Konrád, indulhatsz!

Baróti a krétavonalhoz lépett és nyugodt tempóban elindult. Egy operatőr tőle balra hajlított lábakkal, békajárásban rugózva követte. Baróti a zebrára koncentrált, próbálta beleélni magát a hazafelé utazó polgár szerepébe. Tényleg jó lett volna egy új nyakkendő... Ez már a turulon is eszébe jutott. Két éve valami fogadáson egy szép matróna elmarasztalta a monoton sötétkék ruházata miatt. Azt mondta: a férfit a színes nyakkendő öltözteti. De van egy ennél is bosszantóbb dolog. A segédrendező az imént egy edényre való epret majszolgatott, míg ő egész nap beérte a pogácsával.

Előrenézett. Mennyi lehet még a zebráig? Harminc méter? Húsz? A rendezői szék mögötti csapóajtón Gréta lépett ki, kezében egy nagy tállal, tele gőzölgő kávéval. Micsoda dekoltázs! Nem volt semmi dress code, a nyárspolgári hajtincsek szabálytalanul garázdálkodtak a szépen ívelt homlokon. Baróti léptei lelassultak, tekintete összekapcsolódott a lányéval, teljesen elfelejtette a szerepét. Hány eperszínű nyakkendőt adott volna még néhány másodpercért!

Soproninak szemet szúrt a jelenet, s idegesen hátraszólt:

– Állj félre, Gréta, zavarod.

Majd türelmetlenül a megafonba kiáltott:

– Gyere Konrád, ne lassíts!

A sürgető hang kizökkentette Barótit pillanatnyi bódulatából. Oldalra fordult, megpillantot-

ta Attilát, amint a pisztolyt babrálja esetlenül. Ekkor rövid, elfojtott női sikítást hallott. Láta, amint Gréta elejti a tálat, s a csészek, mintha csak lelassult volna az idő, pörögve estek lefelé, a törött szilánkok úszva szálltak a légtérben. A forró kávé a rendezői sleppre fröccsent: tiszteletreméltó, szakállas férfiak ugrottak fel hirtelen és vonyítottak hangosan egyszerre, mintha valami karmester intett volna be nekik. Ebben a pillanatban lövés dörrent: a békajárásban haladó operatőr fájdalommal a vállához kapott. Baróti a nagy hangzavarban valami olyasmit kiáltott, hogy „állj!”, Soproni azonban felugrott a székre, és onnan üvöltött:

– Egy lófaszt! Mire vársz, Attila? Lődd már le!

Újabb lövés hallatszott, ekkor egy másfél méteres kínai porcelánvázát ért a golyó, a harmadik pedig az előző jelenethez használt bicikli kerekébe fúródott. Baróti körbenézett, szemei filmkockaként rögzítették a szereplőket: a sápadt Grétát, a rákvörös Sopronit, háta mögött pedig Attilát, aki immár közvetlenül rá szegezte revolverét. A pisztoly azonban csak üresen kattogott, mire a kaszkadőr földhöz csapta a fegyvert, s nagyokat káromkodva töltényért kiáltott.

De hangját már elnyomta a totális káosz. A stáb tagjai összevissza rohangásztak, Soproni pedig, félretolva a magyarázkodó Attilát, szabályosan megrohmozta Barótit.

– Te, te! Tudod, mibe kerül ez majd neked?!

– Hagyjuk a jogászkodást – tépte le ingerőlt a kövér mancsokat. – A tanúid épp most futnak szerteszét.

S azzal ő is elindult kifelé.

– Nem mész sehova! Hova mész?

Baróti hátra se nézett.

– Fölkeresem a turult. A többit nem tudom.

5.

Gréta lenyúlt az ágy mellé, kivett egy szál Gauloises-t, s nyugodtan rágyújtott.

– Mintha ez is csak egy forgatókönyv lenne. Mellettem a főhős, győzött a gyenge nő, jöhet a tragikus vég. Betartod, amit Soproninak ígértél?

– Lényegében igen.

– Akkor ez nálad tényleg valami intellektuális dili. Vagy csak a pocskék gyerekkor? Hm?

– Szívesen mesélnék róla. De egyrészt nem emlékszem, másrészt nem szívesen emlékszem.

– Bánsz valamit a múltból?

– Sok minden bánok, ami történt, de még többet, ami elmaradt.

Gréta felkönyökölt.

– Szóval? Mire számíthatok?

– Ha ez megnyugtató, az öngyilkosság lassú, de biztos módját választottam. Életben tartom magamat.

Gréta visszadobta magát az ágyra, s még nagyobb slukkolt a cigarettából.

– Egy darabig veled tarthatok – fújta ki a füstöt.

– Szép ugrás lesz – válaszolt lakonikusan Baróti.

6.

A végnapjait élő november mind többször vendégelte meg a telet. Jóvátehetetlenül hosszúra nyúltak az éjszakák, s a halálozási statisztikák öngyilkossági oszlopában is hízásnak indultak az adatok. A turul magasságában egy meztelen férfi látványa vonzotta növekvő számban a báméskodókat. Az idősebbek a rendőrség értesítését sürgették – ők persze nem hívtak fel senkit –, a többség azonban csak nevetgélt vagy mély átéléssel videózott. A férfi tört magyarsággal, dühösen kiabált odafent.

– Fejezzétek be! Nem is tudjátok, milyen nehéz megtenni!

Majd csodálkozva ránézett a turulra.

– Мора да ти је жебено хладно! Зашто ниси одлетео јужније?

Az embermorajt ekkor pengeéles hang vágta el.

– Uram, itt hagyta a kabátját! Felvigyem, vagy ráadhatom önre, ha már leugrott?

Kockás zakós, bohócszerű alak álldogált odalent, és nyújtotta fölfelé a ruhadarabot.

Sokacz Anita

Pompás bomlás

Új álom kellene, ezen a képen
kemény a szív, fagyott kutya lába,
nájlonban. Otthagyott hulla, otthagyott
foggal, körömmel. Bokorból vadaknak
képtelen kifüstölése.

Kihúlt arcod fehérre vált. Mögötted hangos
metróajtó-csapódásban elfáradt percek
lebillenő fejei. Egyenletesen ismétlődő
karneváli fényekben hirtelen narkolepszia.

Tisztán felhasad előtted: kiégett
fényfüzerek lettek a meg nem kezdett
utak. Egyre tisztábban hallod, apránként
bomlik a kötőanyag. Ez már annak a szaga,
amit idáig érzel. Ne kérdezd többé milyen

élet szól odaát, egy hang sem gyászol.
Fölötted vidámkerék-glóriából érkező
gipszbe fűző sikítás. Kemény a szív,
fagyott kutya lába. Belül

holttested ajándéknak. Nem kívánt trófeád vagy.

 Irodalom

SOKACZ ANITA költő. El-
vétve kritikát is ír. 1983-
ban született Baján, je-
lenleg Biatorbágyon él.

[Nem] ígér

Az új bolygón a száj nem hazudja össze
a csatornákat a szabad levegő gondtalan
áramlásával. A kéz nem állít élvezőgő
csapdákat utolérhetetlen vadaknak.
Dühében nem fűti be a kazánokat,
hogy tenyerében izzó köveket hordjon
a közeledők ellen.

Nem zsúfolja a bordákat egyenruhába –
a repedések újra és újra kitermelnek
a hiányt. Többé nem gyűjti be
a repülésre készülődőket a tiltás területein
felhúzott cellákba. A tervszerű oldalra
nézésben feltűnt végre, az éjszaka is
ismerősebb az arcoknál. Nedvüket,
akár a föld zsíros anyaságát, felitta
a vattás nap.

Indulás előtt a száj még levezenyli
a jövőt, fénye retinába tűz felejtésig.
Az emlékképek kényszerű roncsolását
kérés nélkül végzi el az alvás,
így minden újrakezdhető.

György Alida

Rég látott vendég

Gábor megállt egy kapunál. Nézte a telefonjába felírt házszámot, hogy passzol-e azzal, amit lát. Négy éve nem járt itt, és bár ismerősnek tűnt a kapu, a ház, de a kertvárosokban soha nem lehet biztos az ember, hogy jó helyen jár-e. Minden utca, minden kerítés egyformának tűnik. Margit rekedtes hangján kiszólt az ablakból, hogy nyitja is a kaput. Gábor bement. A ház belülről már ismerős volt, szüleivel töltöttek el itt pár napot még évekkel ezelőtt. Gábor lehúzta a cipőjét és egyenesen a nappaliba sétált. Kintről nézve ez is egy átlagos nyugdíjas házaspár otthona volt, de belül a falakat indiai perzsaszőnyeg díszítette, és a bútorokat még Egyiptomból hozták magukkal, amikor viszsza költöztek. Margit férje, Bence mindig nagy büszkeséggel mesélte, mennyire csodálatos, hogy az a szép mozaik berakás kisgyerekek munkája. Hogy mennyi munka, mennyi figyelem kell hozzá, és ezek a gyerekek milyen ügyesek, hogy azokat az

Felállt, lekezelt vele, majd kénytelen volt egy kicsit arrébb ülni vissza, mert közben a macska kiterült a fenékmeleg kanapérészen. Aztán mesélni kezdett. Az elmúlt pár évben sokat utazott, sokszor költözött, de most végre úgy érzi, sikerült megtalálnia, amit keresett és örül, hogy éppen a közelben levő parókiára helyezték ki. Valahogy minden a helyére került az életében, mondta. A lány sem hiányzik már. Szép volt az ő történetük, mégis úgy érzi, nem tudott kiteljesedni. Most viszont itt van, ahová mindig is vágyott és valahogy könnyebb lett a lelke.

Bence rákérdezett, honnan jön ez az egész lélek dolog? Mármint, nem úgy érti, hogy ő nem hisz benne, de emlékszik, amikor Gábor még szenvedéllyel mesélt arról, hogy kórboncnok akar lenni, most pedig itt ül reverendában és a lélekről beszél. Az ilyen dolgok nem jönnek csak úgy maguktól, de ő mégsem érti, hogy honnan lett neki ez a hajlama. Mert Gábor apja, akit Bence katonakoruk óta ismert, egyáltalán nem hitt Istenben, az anyja pedig, ugyan meg volt keresztelve, és kötelességből megtanította gyermekeit az esti imádságra, de ő maga nem sok padot koptatott el a templomban. Valahonnan mégis jönnie kell ennek, genetikailag, mondta Bence és komoly érdeklődéssel nézett Gáborra, aki csak annyit felelt, nem tudom.

14 Irodalom

GYÖRGY ALIDA író, költő, 1995-ben született, Zetelakán nőtt fel. Első kötete Hármasszabály címmel nemrég jelent meg. Jelenleg Budapesten él.

egészen apró részleteket is így kidolgozták. A párcentis fadarabokat odanyomják az esztergához. Ezt a munkát csak igazán kis kezekkel lehet szépre csinálni.

Amikor Gábor leült a kanapéra, egy kövér macska ráérősen odalépdelt hozzá, megszaglászta a lábát, majd érdektelenül felugrott mellé, mintha csak éppen ott lett volna dolga. Gábor megsimogatta, a macska fújtatott. Margit, mint gondoskodó édesanya, aki évek óta nem látta gyermekét, úgy járta körbe Gábort. Kávével kínálta, még tejszínhabot is tett rá, hiába mondta Gábor, hogy feketén kéri, aztán leült vele szemben a fekete bőrfotelbe és kérdegetni kezdte. Mi újság? Mi történt veled az elmúlt években, hát azzal a csinos lánnyal, akivel addig együtt jártak. Gábor éppen, hogy szóhoz jutott, amikor belépett a szobába Margit férje.

Margit közben megnézte a készülő ételt és szólt, hogy még tíz perc és asztalhoz ülhetnek. Bence és Gábor, mintha meg se hallotta volna, folytatták a beszélgetést. Bence erősködött, hogy fejtsék meg, honnan jött ez az istenes dolog, mert nem érti. Olyan nincs, hogy egyszer csak az ember megváltoztatja a gondolkodását, a teljes világnézetét és valami ennyire konkrét dologba fogjon. Mármint, nem úgy konkrét, hanem hogy pont az ellenkezője. Gábor, csak hogy mondjon valamit, a nagypjára hivatkozott. Ő volt az egyetlen igazán hívó a családban. A válasz nem elégítette ki Bence kíváncsiságát. Gábor próbálta oldani a feszengését és a macska felé nyúlt, hogy megsimogassa, az viszont ismét ráfújt, sőt felé is kapott mancsával. Margit ijedten ugrott fel a fotelból, hogy ő még ilyent nem látott. Ez az állat annyira szelíd, még senkivel nem viselkedett így. Ölbe kapta és döb-benten állt. Ha már a lélekről beszélnek, Jucikának

is van ám lelke. Valami rosszat érezhet Gáboron. Biztosan a kutya, mondta Gábor, de Margit csak erősködött, hogy nem, azt nem hiszi. Sápadt arc-
cal nézett Gáborra és csak annyit kérdezett: ugye nem? A két férfi értetlenül ült. Mit nem? Ugye nem úzótt ördögöt az elmúlt napokban, mert lehet, hogy a gonosz szállt belé és azért viselkedik így Jucika. Bence nevetni kezdett, ne hülyéskedjen már. Az ördögöt mi találtuk fel, mondta. Gábor sértetten válaszolt. Az ördög nem emberi talál-
mány, egyébként is, nem foglalkozik ő ilyesmivel. Ördögűzéssel csak a sarlatánok foglalkoznak. Ő a jóságot keresi, nem az ördögöket. Mert a jóság az, ami elúzi a rosszat. Az a mélyről jövő, belső jóság, ha az ember nem önmagára gondol elsősorban, amikor cselekszik, hanem a többi emberre. Az önzetlenség fontos, mondta Bence, de azért mégse állítsa senki azt, hogy az ember képes arra, hogy ne magára gondoljon elsősorban.

Ez a hit alapja, mondta Gábor, aki folytatta volna a magasztos eszmecserét, de Jucika kiugrott Margit szorításából és rávetette magát. Karmát egyenesen Gábor mellkasába mélyesztette. Margit

sikítani kezdett. Az ördögöt érzi! Itt az ördög! Bence hirtelen nem tudta, hogy Gáboron segítsen, vagy a feleségét nyugtassa. Végül Gábor mellett döntött, mert nem értette, mi szállta meg Margitot így a semmiből. Lerángatta Jucit Gábor mellkasá-
ról. A reverenda végighasadt, Juci karmai között pedig kis fekete szövetdarabok lógtak, mintha gyászos zászlókat lengetne. Az elektromos sütő hangosan sípolni kezdett, jelezve, hogy kész az ebéd, ami kizökkentette Margitot az előbbi hisz-
térikus rohamból. Mintha mi sem történt volna, rohant a konyhába, hogy kivegye a húst a sütőből. A macskát kizárták az udvarra és asztalhoz ültek. Gábor imádságot mondott, mielőtt nekikezdték volna, de ezen kívül nem esett egyetlen szó sem az asztal mellett. Csak az evőeszközök tányérhoz koccanását lehetett hallani. Ebéd után Gábor fel-
állt, megköszönte a szívélyes vendégszeretetet. Margit és Bence felajánlották, hogy ha bármire szüksége lenne, keresse őket nyugodtan és máskor is szívesen látják majd. Gábor erősködött, hogy mindenképpen jönni fog még és tartják a kapcso-
latot, de igazából mindhárman tudták, hogy most látják egymást utoljára.

Nyirán Ferenc

Rossz álmok 4.

Kellett vagy három nap, hogy az eső
elmossa a járdára száradt vérfoltokat.
Tovább tartott, mint az ikertornyok
ledöntése. Keleten sem számít már
az emberélet, ha terroristákat kell
szimulálni. Pincékben osonó titkos
ügynökök, lehessen majd kire fogni
a sok áldozatot. Amikor látod, hogy
a szerelmed porrá ég Tbiliszi főterén,
amikor hallod a gyalogsági ásók élének
puffanását a fejeken, mert a lőszer
drága dolog, és ölni sokféleképpen
lehet. Reménykedtél egy szebb világban,
ahogy ezt teszi az ember már évszázadok
óta, de nem okulsz. Erdőtüzek, esőzések
nyomán zúduló árvizek, cunamik. A minap
lángra lobbant az óceán is, fúrótornyok és
hajók robbantak fel. Kedved támad
úszni egyet.

 Irodalom

NYIRÁN FERENC (1951,
Debrecen). Kötetei: *Ap-
róságok kicsiny tárháza*
(Műút könyvek, 2016) és
Kentaur (Napkút kiadó,
2018).

hétköznapi filozófia

amint fent úgy lent ismerjük régtől
hermesz triszmegisztosz alapvetését
mert itt az alsó világban is létezik
ugyanez amikor koszlott kocsmákban
hajlékonyakkal iszod a lórét két marokkal
kapaszzkodva a söröskrigli csorba fülébe hogy
másnap állófogadáson késsel és villával
kényeskedve fogyassz finomságokat
három ujjal emelve a száraz fehér
borral félig telt karcsú pohár szárát
és lezseren társalogva mutogasd magad
a többi sznobnak egy kiállításmegnyitón
vagy amikor súlyos lelki életet élvén
átlépsz bizonyos hölgyeken kik őszinte
odaaadással fordulnak feléd és mindent
megtennének érted de neked csak az
kell aki rád tapos leköp megaláz és ez
még a jobbik eset mert legalább észrevesz
a legrosszabb ha nem is létezel számára
ilyenkor topogsz egy helyben és süllyedsz
az önmegvetés ingoványába ahol már
hiába taposod a hétköznapokat
csak egyre mélyebbre merülsz és
szembeköpní sem mered magad reggelente
a borotválkozó tükörben ám készülsz

éhgymorra a tieid közé a lebuja ahol
nem kell viselkedned és pancsolt
pálinkától zsibbad az agyad és felejtést
remélsz persze hiába hát szedd össze
magad hányzor hallottad már ezt is
hagyd a felszínt és a pótszereket vonulj
vissza moss főzz takaríts meditálj olvas
könyveket és ne menj sehová mert minék
ne hozz fejedre több bűnt botrány és
megaláztatást hisz amint fent úgy lent
és fordítva egyszóval ne akard hogy az
itt lent után fent is ugyanez
történjen majd veled

Még dolgom van itt

Felülemelkedtem a dolgokon,
és nem csupán jelképesen –
magamat is fentről láttam, mint
aki meghalt, és távozóban még
visszatekint önmagára, két kezem
összekulcsoltam a mellemen,
szemem lehunytam. Szép voltam
így, holtan, de aztán felébredtem,
mert nem szeretnék halott lenni,
még dolgom van itt a földön,
még el kell felejtenem
valakit.

Csodálkozásomat osztottam meg a Facebookon a kicsinyítő képzők megsokasodásával kapcsolatban, és ezzel valóságos brainstormingot provokáltam. Csodálkozásom tárgya egy húsüzlet kirakatában lévő tábla volt, ahol a szalonna „szalonnácska” lett. Az én bihari nyelvemen kliszának (clisă) hívják. Mellé társul, főleg az improvizált étkezések során, olyan helyeken, ahol a férfi kaszálni, fát vágni ment, a kenyér, a pálinka, a sajt és a hagyma. Kicsinyítő képzőket használva, azt mondhatnánk, hogy a férfit iszik egy pálinkácskát vagy egy cujkácskát, aztán eszik egy sajtocskát, kliszácskát vagy szalonnácskát, pitucával vagy kenyérkével, hagymácskával. Jön, hogy elnézően mosolyogj, amint az összefüggések átfutnak az agyadon. A férfit, a népnelvben, a megcsalt férjet jelenti, és a

Traian Ștef Odüsszeusz szolilokviuma Kicsinyítő képzők és puszikák

Dialog

TRAIAN ȘTEF író, költő, szerkesztő. 1954-ben született a Bihar megyei Bradeten. A BBTE román-francia szakán diplomázott, 1990–2020 között a *Familia* folyóirat szerkesztője, főszerkesztője volt.

kliszácska a nők esetében is használatos. És a többi...

Nem emlékszem olyasmire, hogy a szüleim vagy a nagyszüleim becézettek volna. Kezem volt, nem kezecském, lábam, s nem lábacska, fejem, nem fejecském. A becézés nem a szeretet egyik kifejezési módja volt. Volt más, ami az egészséges növekedésre, a tudás és a hozzáértés elsajátítására vonatkozott, nem mézesmázosságok – szó szerint és átvitt értelemben is. A belényesi vásárból kaptam fehér kenyeret, kekszet és mézeskalácsot, és a házban és a portán nem voltunk felmentve az életkorunkkal járó felelősség alól. A gondoskodás kedvességben, a jól elvégzett dolog dicséretében vagy a tanításban mutatkozott meg. A „fiúcska” nem létezett. Most azt látom, hogy miután a tojáshéj levált a hátsóról, a fiúcskánk

megmaradtak, olyanok, akik minden kötelesség és felelősség alól mentesülve vannak, kezecskékkel és lábacskákkal, mint a hintában. Igazából a nagyszülők azok, akik egészen az esküvőig képesek elhintáztatni az unokáikat. De ott az érzelmi

zónában vagyunk, az érzékenyben, az ott-honiban, nem a nyilvánosban.

A kirakatoktól indultam, és az étlapokhoz érkeztem. Lekicsinyített vidámság: pecsenyecske, májacska, töltött káposztácska, csorbácska, leveske, sonkácska, kolbászka, krumplika, paszulyka, salátácska, tehénke, kosocska

stb. Nem fogyasztana egy sütikét, egy kis borocskát? – kérdezi tőlünk a pincérke. Kis édeske. És valahol érthető is. Kicsinyítő képzőkkel simogatnak minket, ez is a reklám egyik formája, egy családias figyelemfelkeltés, a minőség előtérbe helyezése a mennyiséggel szemben... Ami kisebb, az jobb is, ami nagy, az vulgáris... Nem ugyanaz, ha csirkemájat ajánlasz az asztaltársaságnak, mint ha májacska mondanál. A máj, mintha csupán a szerv lenne, a májacska pedig már az igényesen elkészített ínycsengés. Mondjuk, hogy ez egy nyelvi eszközökkel végbemenő reklámcsel, aminek erősebb pszichológiai hatása van, mint a képeknek. Aztán jön az alig érzékelhető ravasz elsiklás a gyerekkor felé – a nagyszülők és szülők stílusában, akik azért rimázkodnak a gyereknek, hogy egyen – csak még egy falatkát. De mégis, mintha több lenne, mintha napjainkban ez a románok létformája lenne. A magyaroknál például, és őket hozom fel példaként, mert itt élnek mellettünk, nem figyeltem fel erre a gazdag becézésre még a kisgyermekes családoknál sem. Megkérdeztem egy barátomat, hogyan kell a szalonnát bezézni magyarul, és azt válaszolta, hogy a szalonnácska kifejezetten furcsán hangzana, leírva sosem látta.

A piacon egy köteg hagyma vagy retek egy kis pénzecskebe kerül... mindez azért, hogy ne tűnjön drágának az áru, hogy szelídítsünk a dolgokon, a vevő ne érezze sértve vagy átverve magát. Ravaszság is van mögötte. Ez a fajta kommunikáció, amikor jóban akarsz lenni a másikkal, mindenhol jelen van. Hiába beszélünk egyre nyíltabban a családon, iskolán, társadalmon, politikán,

világon belüli erőszakról, egy háború fenyeget minket.

Mintha a társadal-
munkban minden össze-
ment volna, mintha az
infantilizmus árnyéká-
ban élnénk. Nem tudom,
hogyan ez egy patológia
vagy a román nyelv és a
román emberek termé-
szete miatt növekedett
meg ennyire ez a nyelvi
változatosság, és a becé-
zés tényleg a humor vagy
a játék egyik formája
lett. Eszembe jut Kő-
műves Kelemen (Manole mester) balladája:
„Manole, Manole, / Jó mester Manole! / Ne bolon-
dozz tovább, / Mert az nekem megárt. / Manole,
Manole, / Jó mester Manole! / A fal szorít ször-
nyen, / Összezúzza testem!” / Manole hallgata, / S
falat tovább rakta. / A fal egyre csak nőtt, / S kör-
befogá a nőt / A kis bokájáig, / Csinos vádlijáig, /
Oldalbordájáig, / Mellének halmáig. / De ő, az
asszonyka / Egyfolytában síra, / Egyre csak azt
mondta: / „Manole, Manole, / Jó mester Manole! /
A fal szorít szörnyen, / Sírás rázza mellem / Megöli
gyermekem!” / Manole észet vesztve / Dolgát
tovább tette / A fal egyre csak nőtt, / S körül vette
a nőt / Oldalbordájáig, / Mellének halmáig, / Majd
piros ajkáig, / Szeme világáig, / S egyszer csak, sze-
gényem, / Eltűnt már egészen. / Csak a falból hal-
lik, / Amint sírva szól így: / „Manole, Manole, / Jó
mester Manole! / A fal szorít szörnyen, / Kiolítja
életem!” (Vasile Alecsandri szövege Bandi András
fordításában. Ha szó szerint fordítanánk le a
román szövegrészletet, kicsinyítő képzők tömke-
legével találkoznanánk, úgy, mint a testecske,
bokácska, combocska mellecske stb. – a ford.
megj.)

A játékoság felfüggeszti a tragikumot, Ana
sajnálatot akar kiváltani Manole mesterből, ráéb-
reszteni a kegyetlen valóságra, hogy amit vele
művel, az nem játék.

Ha már szóba kerültek a magyarok, az ő vál-
tozatukban (ami, gondolom, erdélyi lehet, mivel
Déva váráról van szó) nincs meg ez a nyelvi játék,
Kelemen leleplezi a felesége előtt azt, amire meg-
esküdött, az elkerülhetetlent, amit véghez kell
vinnie, amit az asszony felfog és elfogad: „Kele-
menné asszony, hogy átalértette, / Bánatos szívé-
nek így lett felelete: / – Várjatok, várjatok tizenkét
gyilkosok, / Amíg búcsút veszek: csak addig várja-

tok, / Hogy búcsút vehessek asszonybarátaitól,
/ Asszonybarátaitól s szép kicsi fiamtól: / Mert a
halottak is hármat harangoznak, / Én árva fejem-

Bărbăţelul bea o pâlincuţă sau o ţuiculiţă şi mănincă brînzică, cli- suţă sau slăninuţă cu pituţă sau pîinică şi cepuţă sau cepuşoară.

A férfi keze iszik egy pálnakcskát vagy egy cujkácskát, aztán eszik egy sajtocskát, klizácskát vagy szalonnácskát, pitucával vagy kenyérkével, hagymácskával.

nek egyet sem kondíta-
nak. / – Kelemenné
asszony avval hazamene,
/ Egyszer mindenkorra,
/ Hogy végbúcsút venne, /
/ Hogy végbúcsút venne
asszonybarátaitól, /
/ Asszonybarátaitól s szép
kicsi fiától. / Avval visz-
szamene Kőműves
Kelemenné, / Sírva
haladt magas Déva vára
felé, / Megfogák szép
gyöngén, betették a
tűzbe, / Az ő gyöngye hamvát keverték a mészbe, /
/ Avval állították meg magas Déva várát, / Csak így
nyerhették meg annak drága árát.” Így ez a ballada
számomra reprezentatív jelleggel bír a két nép
mentalitását és a magyarok pragmatikáját illető-
en, ami nem hagy helyet viccnek vagy játéknak.

És amikor arról van szó, hogy ironikusan
vagy gúnyosan nyilvánulunk meg, a kicsinyítő

Párbeszéd 19

KEMENES HENRIETTE (1988, Nagyvárad) költő, műfordí-
tó. 2021-től az *Újvárad* vezető szerkesztője. Önálló köte-
te: *Odú* (versek, 2020 FISZ). *Communitas* alkotói ösztön-
díjas (2022).

képző tompítja a szavak életét, így inkább egy
ködös fikcióba kerülünk, lebegünk a becézés, a
gügyögés, a jószándék és a gyerekes kényelem fel-
hócskéjén.

Van pár vélemény, főleg a gasztronómia irá-
nyából, azok ellen, akik elítélik a becéző formát.
Egy ilyen oldalon találtam ezt a névtelen bejegy-
zést: A becézés nem egy szégyellnivaló dolog, sőt.
Ezek a szavak a nyelv gazdagságát – talán az eré-
nyét jelzik. A kicsinyítő képzők azért jelentenek
problémát a románok számára, mert a nyelvükben
(még) megtalálhatóak! Az angolban, ami mostan-
ság a kultúra nyelve, nincs becézés. A francia nyelv-
ben nyomokban még fellelhetőek egy akadémiai,
klasszicizmus és más centralizmusok megszorítá-
sai nélküli korszak nyomai: fillette (leányka) a fil-
le-ből, valamint ourson (medvécske) az ours-ból

talán a leggyakoribbak. Van még a madmoiselle, de ott eléggé berögződött a jelentésbeli eltérés. Meg akarjuk fosztani a nyelvünket ettől a gazdagságtól? Amputálni akarjuk a kicsinyítő képzőt?

A tudósok, „a nemzet lámpásai”, a XIX. században sem szerették a becéző formát, amit akkoriban a szolgák és a cigány jobbágyok használtak (akik pontosan ezzel akartak a földesurak, a kisasszonykák és a fiatalurak kedvében járni). Tehát méltatlannak tartották, hogy egy köztisztületnek örvendő, jómodú polgár ugyanúgy gügyögéssé alázza a nyelvet, mint egy szerencsétlen. Igen, a kicsinyítő képzők ellen irányuló politikai magatartás ma is létezik, az átlag feletti bevétellel és végzettséggel rendelkező, felsőbb társadalmi osztály részéről, akik felcsaptak önjelölt nyelvdiktátoroknak. Nagyjából ugyanazt róják fel a nemzetközi iskolákban szakosodott chefek, mint a multikban dolgozó romangol nyelvet beszélők: a becéző formák túlzott használatát. Ismerős gondolatok. Már pártot is alapítottak.

Egyetértek Oana Niculaeval, aki a „Fordítói kávéházban” (Cafeneaua de traduceri) foglalkozik

az épp divatos nyelvi patológiákkal: „Természetesen a fentebb említettek közül semmi nem meríti ki a nyelvi patológia fogamát. A kicsinyítő képzők eltúlzott használata viszont igen. Létrehozhatnánk itt a „nyelvi pandémiák” nevű alkategóriát, ahol a becéző képzők elől járnának (mint tetű a fejben), főleg ha a szociális hálókat vesszük alapul. Mostanában mindenki szépecske (nem szép), édeske (nem édes), puszikál (nem puszil vagy csókol), mindenki cici, piszi, cicus, mucus, sőt, még a szörnyű szercsivel is találkoztam. Aranyoskák, hugicák, sőt hugicicák, babácskák, angyalkák élnek köztünk. Azaz nyelvészeti szempontból egy egyre törpülő, diabéteszes nemzet vagyunk. De szeretős.

Akkor hát, édes puszikák! Mert ha ilyenek vagyunk, akkor így is élünk, így is beszélünk. Jobban szeretjük a játékos kicsinyítő képzőt, az olcsó becéző formát, ami inkább szentimentális, mint komolyan felvállalt kötődést takar. Talán ez a reakciónk a minket körülvevő válságra és zúrvarra: megédesítjük pár becéző szóval.

KEMENES HENRIETTE fordítása

Kiss Ágnes: *Finomhangolás. Koordináció és kontroll a szovjet típusú cenzúrarendszerekben. Romániai példák*

A Kriterion kiadó 20. század sorozatának hatodik könyve a közép- és kelet-európai egykori „szocialista országok” egyik sajátos ismertetőjegyét, a cenzúrárt vizsgálja. A szerző kezdettől fogva tudatosítja, hogy a cenzúra örök – vagyis emlékeztet arra, hogy a nyilvános gondolatáramlatásnak mindig voltak és lesznek ideologikusan vagy hatalmi érdekből alkalmazott „fékjei” –, nem helyes tehát a cenzúrárt merőben 20. századi, pusztán a kommunista-szocialista ideológiához között kérdéscsomagként szemlélni.

1948-49-től a diktatórikus egypártrendszerű Romániában az információ- és véleményáramlás ellenőrzése – vagyis a cenzúra – persze új elvek mentén és új intézményekre támaszkodva szerveződött. Kiss Ágnes azt vizsgálja, milyenek voltak a jellemző szervezeti megoldások, milyen szerepet játszottak a személyes kapcsolatok, hogyan alkalmazták a mindennapi praktikákat a homályosan megfogalmazott és változékony normák mentén alakuló cenzúrarendszerben, milyen volt a „jó” és

milyen a „rossz” cenzor, hogyan szövődtek jó szándékon is alapuló együttműködések az ellenőrzők és ellenőrzöttek között.

A szerző – a kolozsvári Nemzeti Kisebbségkutató Intézet (ISPMN) munkatársa – hivatali dokumentumok és magánforrások aprólékos elemzésével tárja fel, miként jött létre a koordináció a cenzorok és az alkotók, illetve forgalmazók (például szerkesztőségek) munkájában, és hogyan valósult meg a kontroll a kulturális élet működtetői fölött és között.

Az olvasó korántsem csupán az elnyomó és elnyomott közötti egyértelmű viszonyokról értesül, inkább azokról a „játszmákról”, amelyek sokszor leplezetten toleráns, a hatalmi rendszer különféle szintjein kolaborációt feltételező, áthárításos, a felelőségeket föl- vagy lekanalizáló, szerep-relativizáló mechanizmusok mentén is működtek, így bizonyos elméleti eszközökkel létrehozott viselkedési „térképen” jól elhelyezhetők.

Májusban van a nemzetközi sajtószabadság napja. Most arról tandemezünk, mit jelenthet a sajtószabadság fogalma.

Volt-e olyan időszak a múltban, amikor ez meg is valósult? Úgy, ahogyan elképzeljük – mi, most. Vajon az internet megjelenése hogyan járul(t) hozzá a sajtószabadság megvalósulásához vagy ellehetetlenítéséhez? És vajon képes lenne-e az ember megbirkózni avval a sajtószabadsággal, amelyet hangosan vagy halkán ugyan, de hiányol?

(Albert Dénes)

Fél éven át húzódó vita után, 1695. április 10-én a brit parlament két háza megegyezett, hogy nem hosszabbítják meg a sajtótermékek engedélyezéséről szóló legutóbbi, 1644-es törvényt. Ha úgy tetszik, tekinthetjük ezt a napot a sajtószabadság születésnapjának.

Szűkebb térségünkre tekintve, azt minden gyerek már viszonylag korán megtanulja, hogy az 1848. március 15-i tizenkét pont közül az első: „Kívánjuk a’ sajtó szabadságát, a censura eltörlését.” Nem tartozik ide, úgyhogy csak futólag jegyzem meg: a maga idejében ez nem volt különösebben forradalmi gondolat. Hogy csak egy példát mondjak, a nők szavazati jogának követelése lett volna igazán forradalmi.

Mivel maga a szó nem nagyon szorul magyarázatra, a legtöbben tudni véljük, hogy mit is jelent a *sajtószabadság* fogalma. Mint nagyon sok más, látszólag egyszerű fogalom, valójában ez is egy bonyolultabb összefüggésrendszer része. A sajtószabadság ugyanis egy hármas fogalomegyüttes nélkülözhetetlen darabja. A másik kettő a *képviselési demokrácia* és a *hatalmi ágak szétválasztása*.

Éppen ezért, igazán csak demokratikus jogállami keretek között értelmezhető. Az arab világ egy részében ma is meghatározó, vallási törvényeken alapuló monarchiákban a klasszikus nyugati értelmezésnek nincs talaja.

Demokráciákban a szavazók akkor tudnak igazán értelmes és mérvadó módon választani az

őket képviselni kívánó erők közül, ha a lehető legtöbb és hiteles értesülés áll rendelkezésükre. Minél messzebbre megyünk vissza a(z) akkor még csak

nyomtatott) sajtó történetében, a pontos és hiteles információnak annál nagyobb a szerepe.

Az elektromos távíró elterjedéséig a hírek – néhány olyan ritka kivételtől eltekintve, mint a Kínai Nagy Fal jelzőtüzei

– a lovas futár, majd a gőzvasút, tengeren a vitorlás hajó sebességével jutottak el a világ egyik pontjáról a másikra. Az újság akkor volt igazi újság, amikor politikai és pénzügyi birodalmak sorsa múlott a híreken.

Érthető tehát, hogy a mindenkori politikai és gazdasági hatalmak igyekeztek uralmuk alatt tartani – vagy legalább befolyásolni – a sajtót. A képvi-

Tandem

ALBERT DÉNES újságíró – három nyelven, négy országban, harminc éve.

seleti demokráciák fokozatos térnyerésével párhuzamosan, a huszadik század első évtizedeire a sajtó annyira megerősödött és akkora hitele lett, hogy a sajtószabadság gondolata kiteljesedni látszott.

Ezt törte azután derékba a kommunista és fasiszta rendszerek (majdnem) teljes uralma a nyilvánosság minden formája felett, a világ kevésbé szerencsés részein. A szovjet birodalom szét hullását követően egy rövid pillanatra a szabad sajtó új aranykora látszott megszületni.

És akkor jött az internet, majd a közösségi hálók. A nagy áttörés 2010 tájára tehető, amikor a Facebook-felhasználók száma meghaladta az ötszázmilliót. (Ez a szám ma a három milliárdhoz közelít, Romániában tízmillió fölött van.) Ekkor ért véget a sajtószabadság. Már nem az számít, hogy valami igaz-e, csak az, hogy a barátaim és ismerőseim mit osztanak meg. (Lásd

megerősítési torzítás, de erre itt és most nincs időnk kitérni.)

Javaslatom a helyzet orvoslására az lenne, hogy tegyük félre a sajtószabadság gondolatát és összpontosítsunk arra, amire most a legnagyobb szükség lenne. Legkésőbb az általános iskolától kezdve, az oktatási rendszer minden erejével és minden szinten próbálja a fejekbe verni a *forráskritika* fontosságát. Ennek hiányában ugyanis megállíthatatlanul sülyedünk majd bele egy új digitális középkorba, az azzal együtt járó kuruzslással, félműveltséggel, politikai és wellness csodaszerekkel. Vagy, ahogy Benjamin Franklin *mondta* 1925-ben: „A világ legnagyobb rákfenéje az interneten terjedő ostobaság.”

(Magyari Sára)

A krízishelyzetek felnagyítják az emberi természet alaprogramjait: a viselkedési sémákat. Még el sem múlt a járvány, már a szomszédban háború dúl – annyira nem meglepően, hiszen, ha visszatekintünk a történelemre és egy kicsit is ismerjük az ember működését, láthatjuk, ezek a helyzetek többé-kevésbé kiszámíthatóan követik egymást, hol a háború van előbb, s utána a járvány,

Tandem

MAGYARI SÁRA nyelvész, újságíró, a PKE docense. Rovata van a Temesvári Rádióban és a Nyugati Jelenben. Legújabb kötete: *Sügérségtől incelegj – női szemmel* (HKE, 2021).

hol pedig fordítva. S a nehéz helyzetek akara-akaratlanul felvetik a hírközlés, az információáradat hitelességének problémáját is. Amióta van adatunk az emberi tevékenységekről, érzékelhető: a hitelesség mindig is kérdéses volt – háborúk, járványok kapcsán mindenképpen, de úgy amúgy is. A mi magyar kultúrkörünkben 1848-as forradalom irányítja a figyelmet a sajtószabadságra, azaz a hatóságok által nem ellenőrzött, nem korlátozott, nem előírt véleménynyilvánításra. Ma tágabb értelemben a média szabadsága is hozzátartozik a fogalomhoz, vagyis az elektronikus hírközlő eszközök tartalmi is.

A fenti meghatározásból kiindulva már az is problematikus, vajon milyen szerveződés, csoportosulás tartozik a hatóságok fogalmához. Mert van olyan, hogy *igazságügyi hatóság*, de van *közigaz-*

gatási is, sőt *társhatóság* is. De a szótári és valóságos hatóságok mellett vannak a tulajdonlási viszonyok is, amelyek – lássuk be – igencsak meghatározzák egy-egy sajtótermék működésének mikéntjét, különös tekintettel a szabadság értelmezési lehetőségeire. Nem véletlenül írtam értelmezési lehetőséget, mert bár *de iure* törvényi szinten az emberi jogok közé tartozik, *de facto* sokrétűen alkalmazott a megvalósulása. Engem az érdekel: a gyakorlatban, a hétköznapiakban hogyan is működik mindez.

Ha abból indulunk ki, hogy a sajtószabadság akkor valósul meg, ha az újságíró, a médiaszakember (bár ezt nem mindig tudom, pontosan mit is takar) saját szakértelmére, tapasztalatára és véleményére alapozva dolgozik, semmilyen külső hatás őt nem befolyásolja – őszintén magunkba szállva is érzékeljük, hogy csekély az esélye a *de iure-szintű* megvalósulásnak. Már csak azért is, mert jó néhány éve megdőlt az az elképzelés, hogy az ember képes lenne ilyen jellegű kognitív tevékenységre. A tárgyilagosság, az objektivitás irány, de a valóságban kevésbé működő magatartásforma.

Nem is hiszem, hogy lett volna olyan kor, tér, ahol a sajtószabadság a maga elméleti meghatározásában megvalósult volna – az én valóban szerény tudásom a témában inkább azt mutatja, hogy működött párhuzamosan két-három sajtóorgánium, amely a maga képére és hasonlatosságára alapozva közölte azt, amit tudott, amit képes volt meglátni, érzékelni a világ dolgaiból, és azt, ahogyan képes volt azt véleményezni. Működött párhuzamosan – ez a lényeg. S bár szurkapiszkálták egymást vagy egymás ideológiáit, véleményét stb., de megfértek egymás mellett. Ez az egymás melletti megférés egy elfogadható – ma úgy mondanánk: élhető – állapot lehetett.

Az internet megjelenésével, úgy látom, csak bonyolódott a helyzet. Értem én, hogy van olyan meghatározás, mely szerint a sajtó fogalmának szűkebb jelentéséhez nem tartozik hozzá az internetes újságírás és végképp nem a közösségi média használója (feltöltője, letöltője egyaránt), de a gyakorlatban azt tapasztaljuk, a nyomtatott sajtót fogyasztók száma egyre kisebb, a tévézők, rádiót hallgatók aránya is csökkenő tendenciát mutat. A tájékozódásra, a világ dolgaiban való eligazodásra egyre nagyobb mértékben használjuk a netes felületeket – nem kimondottan a szakemberek által készített termékekre fókuszálva.

Így – akár úgy is tűnhet, hogy még a klasszikus értelemben vett sajtótermékek vélt vagy valós

korlátozás miatt (politikai, gazdasági, ideológiai stb.) nem működtetik a sajtószabadságot, addig – különösen a közösségi média általában véve mindenféle szakértelem, tudás, tapasztalat nélkül onthatja magából az információt. Olyan érzést keltve bennem, hogy szabadnak szabad, de minek?! Bár elképzelhető, bennem van a gond, mert az általam ismert szabadságfogalom az egyértelműen alkotó, építő jellegű, és nem romboló hatású. Ha pedig építeni nem tud, akkor legálább arra törekszik, hogy ne ártson.

Igen szkeptikus vagyok. Viselkedéskutatóként nem látom, hogy az emberi természet lehetővé tenné a sajtószabadság olyan megvalósu-

lását, amely a szótári definíciókban le van írva. Ezt is csak iránynak látom. Biztos van néhány olyan ember – ez az a pár százalék, akinek a viselkedése csak erősíti a szabályt –, aki képes lenne rövidtávon *de iure* is a sajtószabadságot művelni, de hosszútávon valószínűleg nem ússza meg, hogy őt külső tényezők befolyásolják. Ettől függetlenül azt is gondolom, pont az emberi tényező az, amely viszont képessé teszi a szakembereket az egymás mellett párhuzamosan létező, megélő sajtó- és médiatermékek létrehozására és működtetésére, sőt befogadására is! Mert ez a többszempontúság. Amely szintén az emberi természetünk egyik velejárója. És egyre inkább úgy látom, megmaradásunk záloga is.

Magyari Sára *Sügérségtől incelekig – női szemmel* című könyvéről beszélget a szerzővel, a Tandem rovat szerkesztőjével Bozsódi-Nagy Orsolya május 19-én, csütörtökön 18 órától a nagyváradi Bunyitai könyvtárban (Kanonok sor 11.) A találkozó végén a szerző dedikál.

„Egyszerűen szeretem, ha a művészet egy kicsit belevág az emberbe”

Benedek Levente képzőművésszel, plakáttervezővel Horváth-Kovács Szilárd beszélgetett

Feltűnt, hogy a számos munkádra használod azt a szót, hogy „projekt”. Ami valamilyen perspektivikus tervezésre, folyamatra, egy a jövőben megvalósuló dologra utal, s mint ilyen visszaautal a múltra. Hogyan látod a jövőt, mi a következő projektjed?

A rajtam kívülálló jövőt elég szörnyűnek látom, ami engem illet, elég sok tervem van, általában tényleg hosszú távra tervezek, akár évekre előre.

A következő projekt egy olyan kiállítás, ahol egymás mellett lesz látható a megalkotott tárgy és az általa készült plakát. Ennek a tervnek 2019-ben fogtam neki és az idén, a kolozsvári Inter-

tam kárpitos műhelyben, ahol bútorkárpittal, illetve női cipők és táskák készítésével foglalkoztunk. Mivel meg kellett élni, kézenfekvő volt, hogy elmenjek egy céghez dolgozni, ahol grafikus és dekoratőr lettem, így tervezőgrafikát is csináltam. Ebből két év alatt elegendem lett, és valamilyen kulturális területen akartam dolgozni: így kerültem a színházhoz, ahol menet közben tanultam meg a színházcsinálást és a plakáttervezést. Így kerül egymás mellé a következő projektben egy megalkotott objektum és a plakát.

Mi az, amivel biztosan nem tudsz azonosulni, nem vállalsz el?

Ami mondjuk rasszista, idegengyűlölő, kirekesztő – azt nem vállalom. Másrészt a l’art pour l’art jellegű szépművészettel nem tudok azonosulni. Tudom tisztelni azt, aki ezt csinálja, csak engem nem foglalkoztat.

Amikor Székelyudvarhelyről elindultál, akkor mi volt a „projekt”? És az sikerült?

Már gyerekkorom óta ott volt a fejemben, hogy szeretnék megélni a képzőművészetből. Ez egy terv tud lenni. Ebben a formájában nem igaz, hogy összejött, de azért mégiscsak azzal foglalkozom.

Miért az ország másik végébe mentél egyetemre, éppen Temesvár?

Az volt a célom, hogy minél messzebb kerüljek Székelyudvarhelytől, Székelyföldről. Az az igazság, hogy valamiért nem éreztem jól magam otthon – a mai napig azt érzem, hogy otthon nagyon egyoldalú a gondolkodásmód, ami a művészetre is vonatkozik. Székelyudvarhely képzőművészeti szempontból egy halott város.

Egyetlen nagyon jó élményem van: tizenegyedikes koromban volt egy *Retus* című kortárs kiállítás, ahol helyi, marosvásárhelyi, kolozsvári, magyarországi alkotók állítottak ki. Akkor megta-

24 Galéria

HORVÁTH-KOVÁCS SZILÁRD, újságíró, publicista. Marosvásárhelyen született 1988-ban, ahol képzőművészeti líceumot végzett, majd Kolozsváron diplomázott filozófiából. Előbb a *Transindex*, majd a *Transtelex* kulturális-társadalmi újságírója.

ferenciákon szeretném kiállítani. Nem csak színházi plakátokról van szó, hanem például egy temesvári borfesztivál plakátjáról, amelynek a bevételeit a szociálisan hátrányos helyzetű embereknek juttatják. Mert nyilván fontos, hogy élvezzem a munkát, de számomra az is fontos, hogy legyen valami társadalmi haszna is. Nagyon válogató vagyok ebből a szempontból, nem vállalom el olyasmit, amivel nem tudok azonosulni.

Úgy kapcsolódik a múltamhoz, hogy textil szakosodással végeztem a székelyudvarhelyi művészeti líceumban és a temesvári egyetemen is arra mentem. Akkor a textilművészet kereteit próbáltam tágítani, és egyértelmű volt, hogy az installációk, assemblage-ok, environmentek felé lehet elmozdulni. Közben egyetem alatt két évig dolgoz-

pasztaltam, hogy a művészet lehet teljesen más is, mint amit én addig láttam, mint amit nekünk tanítottak a művészetiben. Akkor találkoztam videóművészettel, utcai installációval, performansz-szal, és megismertem kortárs hazai és magyarországi művészeket. Ez mély nyomot hagyott bennem.

Talán innen indult, hogy Temesvárra menjek: egyrészt multikulturális környezetre vágytam, másrészt meg akartam tanulni románul. Azt is tudtam, nem szeretnék Kolozsvárra menni, mert ott ilyen kis magyar – sőt udvarhelyi – klikkek alakulnak ki, mintha ugyanabban a városban élnének, ahonnan jöttek. És a kolozsvári egyetemnek a felhívása sem tetszett, nagyon a rajztudásra mentek rá, amivel én a mai napig nem rendelkezem. Én nem tudok egy portrét jól megrajzolni, ami sokáig frusztrált, de később mással kompenzáltam: a témaválasztással, az üzenet jó megfogalmazásával, a mű koncepciójának a kidolgozásával.

Temesvár egy nyugati város, más felvételi rendszerrel. Oda mentem. Igazából az egyetemről nem kaptam meg azt, amire számítottam, de a várostól igen. Ott találkoztam a város képzőművé-

szeti múltjával, a *Sigma* csoporttal, a performansz-fesztivállal, a videóművészettel, amelyek ott már a rendszerváltás előtt megjelentek, mint ahogyan a temesvári művészek sok külföldi folyóirathoz hozzájutottak már akkor. Ez kialakított egy sajátos világot, ami tetszett.

Elsőéves koromban meghalt a textiltanár, Zimán Vitályos Magda, akit nagyon szerettem. A további három évet tanár nélkül, az asszisztenssel végeztük. Bejártam más órákra is, grafikára, festészetre, mindenképp egy kicsit lopkodtam, és elkezdtem témákat adni saját magamnak. Kitaláltam, hogy irodalmi műveket dolgozzak fel textilművészeti alkotásban. Akkor olvastam George Orwell 1984 című könyvét, ebből készítettem egy installációt, ahol Winston ül otthon egy drótból készült széken, amire vörös lepel van ráfeszítve, ám a főhős teljesen átlátszó drótszerkezet. Mert mi történik, mikor a politikai hatalom megfigyel és átnéz rajtad?

Mi motivált udvarhelyiként, hogy multikulturális városba menj és románul tanulj? Kérdezem ezt úgy, hogy 2004-ben az Euromaniac kiállításon való részvételkor visszaüött, hogy te magyarként nyúltál hozzá román politikai témához.

Autonomia alulnézetből, plakát, A2, 2020

Egy folyamatos identitáskeresés motivált. Ki vagyok én? Milyen nemzetiségű? Jól érzem-e magam abban a közegben, ahol székely vagyok, vagy magyar vagyok? Elsősorban embernek tartom magam, a többi valahogy rám rakódik a környezet hatására. De ha az ember multikulturális lény akar lenni, akkor az is lehet, mert nem biztos, hogy jó a monokulturalitás. De lehet ez alkati kérdés.

Például engem nagyon zavart, hogy Székelyföldön az emberek intoleránsak a szexuális kisebbségekkel. Annak idején rengeteg ismerősöm volt, aki emiatt el kellett költözzön a városból, mert bántalmazták, kirekesztették, egyáltalán azért, mert abban a környezetben nem tudták felvállalni a szexualitásukat.

Egy Mirko Ivić nevű szerbiai származású, Amerikában élő grafikus, már vagy hat éve szervezi a *Tolerance* nevű kiállítás-sorozatot. Arról szól, hogy minden évben felkérnek egy-egy országból egy-egy művészt, hogy erre a témára készítsen plakátot. Ami majd vándorkiállításaként azokba az országokba utazik, ahova befogadják. A kikötés az, hogy szerepeljen rajta az adott ország nyelvén a „tolerancia” szó. Ovidiu Hrin temesvári tervezőgrafikus, kalligráfus már több-

Toleranță, plakát, 100×70 cm, 2020

*United Colors of
Levente Benedek*
zászló, 108×65 cm,
2021

ször részt vett ebben a projektben, de tavalyelőtt úgy döntött, felkér fiatalabb művészeket, és megversenyezteti, hogy ki szerepeljen Romániából. Engem is felkért és elkészítettem egy LGBTQ+ színű zászlót, aminek van egy ortodox körmeneti zászló formája. Erről beszéltünk korábban:

készült egy tárgy, ami le lett fotózva, amiből elkészült a plakát. Ez a plakát immár vagy 30 országban ki volt állítva.

Két országban volt belőle botrány, az egyik Horvátország, a másik Románia, éppen Temesváron. Tudtam, hogy nem fog mindenkinek tetszeni, a vallásos emberek érzékenységét zavarhatja, de ilyen heves reakcióra nem számítottam: négyszer ellopták, felgyújtották, és lepisílték. Az utóbbi kettőről a tettesek videófelvételt is készítettek és elküldték nekem – ennek volt egy erős fenyegető tartalma is.

Insultați. Belarus(ia), plakát, 100×70 cm, 2021

Mivel foglalkoztat az identitás kérdése, sokat foglalkozom zászlókkal. Van például egy székely-román *mash-up* zászlóm is. Arra is kaptam olyan választ az erdélyi magyarok részéről, hogy meggyaláztam a székely zászlót, románok részéről pedig, hogy a román zászlót gyaláztam meg. A legérdekesebb reakció mégis az volt, amely szerint olyan, mintha Székelyföld bele lenne zárva Romániába. Erre én nem gondoltam, de igen, így működik. Én csak egy saját zászlót akartam készíteni, mint egyféle *statement*, mint aki székely, de a Bánságba került, egy multikulti környezetbe, ahol azért a románok vannak többségben. Ebből készült egy kötött sál is, ami *Az otthon melege* címet kapta. Szintén zászlóként készítettem el előbb az *Insulted. Belarus(sia)* c. előadás plakátját, ami egy összevérzett régi fehérorosz lobogó, aminek a tartója egy gumibot – az erőszakos hatolom jelképe. A zászló és a gumibot érintkezésénél a zászló picit fel is van hasadva, a gumibot fogantyúja belehatol a zászló szövetébe.

A 2004-es Euromaniac-ról nem szeretnél beszélni? Akkor még egyetemista voltál.

Igen egyetemista voltam, negyedéves, és ez egy fontos mozzanat. A bukaresti *Atelier 35* galéria hirdette meg az *Euromaniac* kiállítást, én meg elkezdtem a témán dolgozni, megírtam a pályázatot, amit elfogadtak.

A kiállításból médiabotrány lett. Hozzá tartozik a témához, hogy akkoriban több hasonló botrány volt, Horia-Roman Patapievici ellen zajlott hangulatkeltés, illetve két másik kiállítás miatt is. Ebbe illeszkedik az én botrányom is, aminek annyi volt a különössége, hogy volt egy etnikai felhangja is. Ami szerint egy romániai magyar Bukarest belvárosában kiállít olyan dolgokat, amelyek a román nemzeti szimbólumokat, vagy a román nacionalizmust kfigurázzák. Én akkor azt gondoltam, lassan adófizető állampolgár vagyok, jogom van kritizálni azt, amit látok, ami körülvesz, még akkor is, ha lehet, nincs igazam. Ebben nem volt semmi újdonság, mások is állítottak ki hasonlókat, például a *Rostopasca* művészcsoport.

Egyébként abból a projektből vannak olyan alkotások is, amelyeket ma már nem csinálnék meg, izléstelennek gondolnám. Akkor volt bennem egy megmutatkozási vágy is, illetve azt éreztem, bármit megtehetek. Azóta rájöttem, éppen bármit nem tehetek meg, másrészt nem is akarok bármit megtenni.

A kiállítás okán kaptam három feljelentést, ami miatt másfél évig jártam Bukarestbe a rendőrségre, meg az ügyészségre. Természetesen felmentettek minden vád alól, de legalább megtanultam, hogy Romániában hogyan lehet a művészetben a nemzeti szimbólumokhoz hozzányúlni. Mert erre nincs pontos szabályozás, de van, ami tabu, van ami eltűrt, s van, ami kontextuálisan megengedett.

Nehéz periódus volt, mert kiakadtak a tanárain az állítva, hogy „az egyetem rossz hírnevét” keltettem, többen összefogtak, hogy ne tudjak ott diplomázni. Sok körülményes utánajárással sikerült csak elvégezni az egyetemet.

De engem mindig érdekelték ezek a határok, kíváncsi vagyok, meddig lehet feszegetni őket. Nem az a célom, hogy magamnak felesleges bajokat okozzak, egyszerűen csak szeretem, ha a kép-

művészet egy kicsit belevág az emberbe. Legyen erős hatása a műnek. Mikor már színházban dolgoztam, rájöttem, hogy az is sokszor erről szól: nem hagy békén, kérdésekkel provokál, gondolkodásra kényszerít.

A képzőművészeti és a színházi tapasztalataid hogyan hatottak egymásra?

Például nagyon szeretem, ha a kiállítás megnyitója performatív jellegű, van némi teatralitása, drámaisága. Amikor jelen van a művész testi-fizikai mivoltában, és megszólítható – ami kicsit szereplés is.

Az egyetem végén volt egy ilyen jellegű munkád: a kiállításon befeküdtél egy ágyba, ami nagyon színházas egy képzőművészeti tárlaton.

Az volt az egyetemi diplomamunkám textilművészetből, azzal a címmel, hogy *Ez nem egy önarckép*. Ott is a hagyományos műfaj kereteit és határait akartam feszegetni, tágítani. Készítettem egy olyan szobát, ami egyrészt festett, másrészt linómetszettel fehér textilanyagra rányomtatott önarcképekkel volt tele: így egyszerre volt benne festészet, grafika és textil, plusz a performansz-művészet, mivel valóban befeküdtem ebbe

Ez nem egy önarckép
environment, 400×300×270 cm, 2006

a térbe. Ebben az environment-ben volt egy fotó is rólam, az egészset eltakarta egy vászon, amin egy kivágott részen lehetett bekukkantani. A lyuk alatt pedig az „önarckép” szótári meghatározása állt. Nagyon érdekel az önarckép művészettörté-

Ledöntsük?, plakát, 50×70 cm, 2020

neti hagyománya, hogyan és miért készültek ezek? Nagyon sokrétű dolgok vannak itt.

Az önarckép, az identitáskeresés, a nemzeti szimbólumok, mind az önmagunkkal szembeni viszonyt tematizálják. Mennyire volt tudatos az ezek közötti lavírozás?

Nem hiszem, hogy akkor tudatos volt, de kialakult. Utólag mindig könnyű okosakat mondani, hogy mi miért volt, és hogyan következett egyik a másikból... Abban a formában viszont tudatos volt, hogy amikor az alkotás jön szóba, két irány van: vagy politikai- és társadalomkritikai aktualitással foglalkozom, vagy önmagam mélységeivel, problémáimmal, betegségeimmel próbá-

lok szembenézni. Ami mellett még plakátokat készítek. De ezek egymásra hatása nem feltétlenül tudatos gesztusok eredménye.

Még egy kérdés a „botrányosság” kapcsán, abból kiindulva, hogy nehezen tudtad befejezni az egyetemét: a művész társadalom hogyan viszonyul hozzád?

Van bennem egy lázadás, pontosabban egy ragaszkodás ahhoz, hogy amit el akarok mondani, azt hadd mondjam is el. Emiatt nyilván nagyon sokszor marginalizáltabb helyzetbe kerülök. Fontos, erdélyi magyar művészek által belakott galériákban nem szoktam kiállítani, nem is hívnak. De nem is zavar.

Nem is bánt?

Tényleg nem. Nekem fontosabb, hogy létrehozam a műalkotást, az majd megtalálja a helyét. A projektek megtalálják a maguk helyét, mint a *Deus ex saliva* is, amit 2017-ben kezdtem, és amit 2022-ben egy független kis kolozsvári galéria bevállalt. Illetve meghívták Budapestre is a kiállítást, június 3. és 16. között lesz látható a The Bunker Budapest kiállítóterben.

Mégis volt egy több évig tartó távolmaradásod a képzőművészettől.

29

Valóban az egyetem után volt egy hétéves távolmaradás, annak az a magyarázata, hogy elkezdtem a színházban dolgozni, ami annyira beszippantott, hogy csak azokat a feladatokat végeztem el, amiért ott alkalmaztak. Tényleg nem foglalkoztam akkor képzőművészettel, annyira nem, hogy kiállításokra sem jártam. Viszont egy idő után hiányzott, hogy azzal foglalkozzam, amit szeretek.

Akinek volt hosszabb kimaradása, az tudja, nagyon nehéz a visszatérés. Neked hogy sikerült?

Nem volt könnyű. Pszichésen elég rosszul voltam akkoriban, és éreztem valamilyen terápiás jellegű alkotómunka igényét, ami nem arról szól, hogy ülök egy számítógép előtt, és tologatom a pixeleket, hanem a saját kezemmel megcsinálom. Alapvetően együttögető ember vagyok, 20 év alatt felgyűlt mindenféle plakát, szórólap, régi fotók. Ezt a gyűjteményt kezdtem feldolgozni, végül két év alatt lett belőle 40 kollázs, amiből egy kiállítás-sorozat is megvalósult, workshopokkal egybekötve. Nagyon jó közösségi élmény volt. Rájöttem, hogy a művészet egy kicsit ürügy arra, hogy találkozzunk emberekkel, és kommunikáljunk – ez

egyféle ars poetica is tud lenni számomra. A műhelymunkák során pedig az én személyes emlékezetem így kollektív emlékezeté is alakult, mivel az emberek is elhozták a saját emlékképeiket, papírosaikat.

Ezekbe a kollázsokba személyes képeket is beépítettem, például családi fotókat. Majd ebből volt kiállítás Székelyudvarhelyen is...

Igen, itt be kell vallanom, hogy a szüleim tudta nélkül elvittem a családi fotógyűjteményt, szétvagdosztam és beledolgoztam a művekbe. Amit a tágabban értett család csak a székelyudvarhelyi kiállításmegnyitón vett észre.

És hogy fogadták? Egyrészt a család, másrészt a város.

coll[age] #3, kollázs, 50×70 cm, 2019

Hát meglepődtek, de nem haragudtak meg. Azt hiszem megértették, hogy nekem erre szükségem volt. Azt is bevallom, hogy egy kis bosszú is volt ez részemről, másrészt értékelték, hogy nem dobtam ki őket, hanem átemeltem egy másik

coll[age] #18, kollázs, 50×70 cm, 2019

kontextusba. A város közönsége jól fogadta a kiállítást és a workshopot, de ez olyan dolog volt, ami nem politizált, nem sértett senkit, nem figurázott ki semmit. Voltak foglalkozások a diákokkal, meg minden. Nagyon jól esett így hazatérni, ezzel a kiállítással.

Mit gondolsz a politikai művészetről? Van olyan alkotásod, ami még nem volt kiállítva, mert nem lehetett?

Igen, van egy triptichon, ami három erdélyi híres embert, Markó Bélát, Dancs Annamarit és Tőkés Lászlót ábrázolja, ilyen *politikai gag*-ként. Ezt nem nagyon tudtam kiállítani Temesváron, visszadobták. De ehhez hozzászóltam.

Amúgy ezek a politikusokat ábrázoló gag-szerű dolgok szintén nem újak: ezt csinálja például drMáriás, kicsit más stílusban. Vagy ha politikai művészetről beszélünk, engem nagyon befolyásolt a Magyar Kétfarkú Kutypárt tevékenysége. Ugye tudható, hogy a MKKP vezetője, Kovács Gergely grafikus. Mikor ő elkezdte ezt az egészet, Szegeden még voltak kiállításai. Én vállá-

lom, hogy sok mindent lopkodok innen-onnan, amit a saját stílusomban feldolgozok. Csak az itteni közönség ezt nehezen fogadja be.

Ha most valami egységet szeretnék találni az önarckép, az identitás, a színház, a performativitás és a politikai művészet között, akkor a barokk jut eszembe, pontosabban a Sacra Congregatio de Propaganda Fide – azaz az ellenreformáció hittérítő propagandája. Az első világháborúban, majd később is, ezt az elnevezést hordozta magán a mozgósító propaganda-plakátművészet.

Egy szóval ki lehet fejezni a lényegét: hatás vadászat. Hatást akarunk kiváltani a nézőkből. Ami még nagyon érdekel a propagandán kívül, az a giccs. Gondoljunk a falvédőkre, ami a giccsnek az egyik legjobb példája. Azt is úgy kezelik, hogy pfúj, pedig szerves része a kortárs képzőművészetnek, ahogy a színháznak, a politikának, a plakátnak a hatás kiváltása.

Milyen viszony van a színházi plakátok és a saját plakátjaid között, gondolkodok a pandémiás sorozatodra, amiből Kolozsváron és Marosvásárhelyen is volt kiállítás.

A színházi plakátoknál eléggé meg van kötve a kezem. A pandémia kezdete óta kezdtem el újra saját plakátokat készíteni, amelyek az aktuális történésekre reflektáltak. Éppen túl voltam egy gerincsérv-műtéten, amikor megkeresett a kolozsvári White Cuib galéria, pontosabban Dan Perjovschi, neki kellett volna legyen kiállítása, de mivel akkor nem lehetett fizikailag kiállítást tartani kitalálta, hogy legyen egy online kiállítás más művészek bevonásával. Nekem ez sokat jelentett, kaptam feladatot, motivációt és így készítettem vagy 40 plakátot erre a témára. Azelőtt sosem történt meg, hogy naponta egy plakátot megcsinállok, de ekkor ezt tettem – a színházban egy plakáton akár hetekig dolgoztam. Ez nagyon jól jött, mert a járványtól, mint nagyon sok ember, elkezdtem szorongani: a plakátokon keresztül ezt megpróbáltam humorral kezelni. A humor fontos számomra, oldja a szorongást és könnyebben befogadhatóvá teszi a munkákat. Ez megint egy színházi vonás, hogy nevetessük meg az embereket.

A nevetés élesen szembenáll azzal a komolysággal és kultusszal, amivel például kiejtjük azt a szót, hogy „műalkotás.”

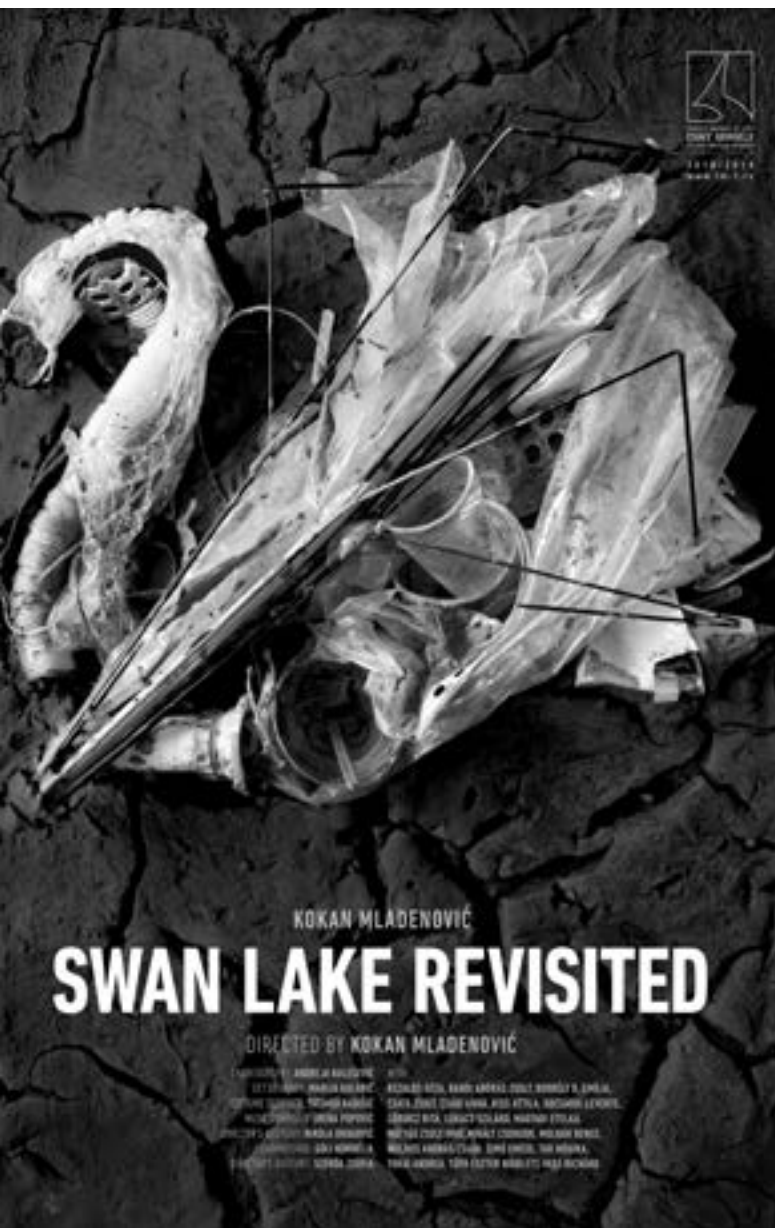
Igen és ilyen eltávolított, magasztos dologként mutatkozik. Nem tudom. Szerintem az én művészetem egyszerű, érhető és közvetlen.

Digital Landings, vegyes technika, 50×50cm, 2022

Sclavi, plakát, A1, 2022

Hattyúk tava újrátöltve, plakát, 100×70 cm, 2019

És komoly?

A maga módján komoly. A humor komoly dolog, ezért nagyon nehéz jól csinálni. Egy tragédiát könnyebben meg lehet csinálni, mint egy komédiát. A jó komédia ritka, mert kell nevetessen, de nem szabad nevetségessé válnia. A humor nem nevetség. Rám tényleg nagyon nagy hatással volt a színház, amihez az is hozzájárult, hogy színésznő volt a feleségem, tehát ez a világ a hétköznapijaim része volt.

Újabb szeméttel is foglalkozol.

A szemét és a környezetszennyezés mint téma érdekel, egyre többet foglalkozom vele. Volt egy

olyan projekt néhány éve, hogy összegyűjtöttem a saját papírszememet, vízbe áztattam, papírmásét készítettem belőle, majd vászonba csavartam és fűmagokat vettem bele. Kíváncsi voltam, hogy a papírból hogyan kel ki a fű, az foglalkoztatott, hogy a fából készült papírt hogyan lehet újra növényre visszaforgatni. Elvettünk valamit a természetből, hogyan lehet ezt visszaadni. Ez volt *Az elveszett paradicsom*, installációként ki volt állítva a *PulzArton*.

Szintén a színházból indult ki egy másik projekt – ez kapcsolódik ahhoz a hosszú távú tervhez, amivel a beszélgetésünk kezdődött –, a temesvári *Hattyúk tava újrátöltve* c. előadás plakátjából. Ehhez a plakáthoz a saját műanyagszemetemet használtam fel, abból formáztam meg egy hattyút, amit aztán agyagiszapba helyeztem, amit szárítással összeroposítottam. Így lett egy tó mélyén egy beleszáradt madár, ami a mi szemünk. Rengeteg fotót láttam és láthatunk mindannyian arról, hogy tengerben élő állatok és madarak a műanyagszemetünk miatt pusztultak el.

Ebből egy olyan sorozaton is dolgozom, amiből el van hagyva a plakát. Készítettem egy sirályt, amihez Vama Večeről való homokot, kagylókat, és szintén ott talált cigarettacsikkeket, söröskupakokat használtam fel.

Aztán készítettem még egy kacsát is, úgy, hogy Székelyudvarhely központjában a Küküllő-partján összeszedtem a szemetet, a folyóból kiszedtem az ürülékkel, szeméttel, mindennel teli iszapot, és ebből formáztam meg egy kacsát. A kacsát és a sirályt is kiállítottam a *Pulzus Művésztelepen* két zsák szeméttel együtt, amit a partról szedtem fel.

Én meg voltam lepődve, hogy otthon ennyire szemetes a part. Az emberek hajlandóak azt gondolni, hogy román vidékeken szemét van, de mint ha nem néznénk meg mi van a saját portánk előtt. A székely anyaváros központjában milyen a folyópart? Ez a munka egy ilyen figyelemfelkeltés volt. Az is hozzátartozik, hogy nem mindenki értékelte, hogy én szeméttel állítok ki, és megmutatom a városnak ezt az oldalát is.

De én ebben hiszek. A művész mutassa meg, hogy mi van, ne szépelegjen, ne tolja az előtérbe a saját egóját, ne azt akarja megmutatni az embereknek, hogy ő mennyire tehetséges. Nekem az a fontos, hogy üzenjek valamit a társadalomnak, kezdjünk el kommunikációt folytatni.

Zárásként mondj egy kudarcélményt és egy elismerést.

Kudarckok folyamatosan vannak: állandóan belekezek különböző projektekbe, majd kudarc-ként élem meg, hogy nem tudom őket befejezni. De azt, hogy fontos, emblemikus helyeken nem állíthatok ki, azt nem élem meg kudarc-ként. Nem kapálózok azért, hogy engem képzőművészként elismerjenek.

Sikerélményt, elismerést sem tudnék egyetlen kiemelni, nem kaptam nagy díjakat, vagy ilyesmi. Siker-ként élem meg, hogy rengeteg felkérést kapok plakáttervezésre, ami ad nekem egy anyagi biztonságot. De az az igazán sikerélmény, hogy tudok dolgozni. Ennyi.

*Az elveszett paradicsom, installáció,
400×400 cm, 2019*

Markó Béla

Gálfalvi-oximoronok

Ötvenvalahány éve ismerjük egymást, és nagyjából azóta vagyunk barátok is Gálfalvi Györggyel. Máig szívesen mesélem, hogy még középiskolás diák voltam Kézdivásárhelyen, amikor egy délelőtt megkeresett az iskolában, 1967-68 körül, nem emlékszem pontosan, őt kellene megkérdezniem, a tényeket mindig jobban észben tartotta. Fehér inge, kihajtott gallérja, világosszürke öltönye, harcsabajsza máig emlékezetes, bár nem is kell különösebben kotorásznom az emlékeim között, hiszen évtizedek múlva is afféle Gálfalvi-szabadalom volt ez a viselet. Legfeljebb a fehér inget váltogatta világoskékkel. Az *Iffjúmunkás* okkal-joggal elhíresült riporttereként járt szülővárosomban, és mivel egy beatnik-indulatú vitacikkem nem sokkal azelőtt megjelent a lapban, beszélni akart velem. Azt tette, amit azután is mindig, kereste, biztatta, szervezte az utánpótlást egy olyan korban, amelyben a rendszer, vagyis a

az *Igaz Szóhoz* kerültem, többnyire ketten szervezkedtünk tovább, ketten kerestük meg egy-egy középiskolában a tehetséges fiatalokat, ketten jártuk Erdély-szerte az irodalmi köröket. Ha külön-külön, akkor is ketten úgymond. Ketten terveztünk, ketten háborogtunk, ketten képzeltünk el új irodalmi fórumokat a fiataloknak, ketten örültünk a változás új meg új ígéretének, ami aztán mindig illúzióknak bizonyult. Miközben nem feltétlenül gondoltuk ugyanazt egy-egy műről, könyvről, íróról, talán még általában az irodalomról sem. De mit számít ez? Most, hogy ezt leírom, hirtelen belém nyilall: mi Gálfalvi Györggyel vitáztunk talán, azt sem olyan sokat, de ötvenvalahány év alatt haragban nem voltunk egy napig sem. Pedig sok mindent másképpen láttunk, ismétlem. Viszont egyvalamit egyformán gyűlöltünk, a ránk nehezedő elnyomást, a diktatúra ránk uszított vérebeit, titkos- és nem titkos szolgálait. Meg aztán, azt hiszem, azt is egyformán láttuk, hogy irodalmi élet nélkül irodalom sincsen, és hogy maga az irodalmi élet is alkotás, egy olyan kollektív mű, amely éppúgy mulandó vagy maradandó, mint egy-egy regény vagy verseskönyv.

Gálfalvi György nemcsak esszéiben, interjúban, riportban, memoárban, nemcsak egy nagyon is eredeti valóságprózában alkotott jelentőset, hanem irodalompolitikában is. Nem tudom másképpen mondani, bár sejtem, hogy nem tetszik neki ez a szó, holott ez volt az életünk: irodalom és politika folytonos együttléte valamilyen formá-

34 Esszé

MARKÓ BÉLA író, költő, műfordító. 1951-ben született Kézdivásárhelyen, jelenleg Marosvásárhelyen él. Legutóbbi kötete: *Egy mondat a szabadságról* (2020).

párt, nevezzük, ahogy akarjuk, senkitől sem félt jobban, mint az ilyen szervezkedőktől. Van-e nagyobb érdem egy diktatúrában, mint az, ha félnek tőlünk a hatalmasok? Fél az erős a gyengétől, vághatnak rá valaki, de ez sem így igaz, mert ahogy mondani szoktuk, a víz cseppenként is elvájja a sziklát.

Nagyrészt az ő kitartó szervezkedésének köszönhettem azt is, hogy később, nem egészen három évvel az egyetem elvégzése után kollégák lettünk az *Igaz Szó* szerkesztőségében, és másfél évtizeden át egymással szemben volt az asztalunk, ismertük egymás mimikáját, gesztusait, jókedvét, rosszkedvét. Értettük a másik haragját vagy lelkesedését. Igen, nem csak kollégák voltunk. Ő azt mondaná, hogy bajtársak, vagy valami ehhez hasonló kifejezést használna, és tulajdonképpen ez volt az igazság. Attól fogva, hogy én is

ban. És hát tulajdonképpen ebben is, abban is az erdélyi hagyományt folytatja. Errefelé így vagy úgy Bánffy Miklóstól Sütő Andrásig minden fontos alkotó valóságirodalmat művelt. Mint ahogy szinte minden fontos író irodalompolitikus is volt, gondoljunk Kós Károlyra vagy Kuncz Aladárra. Mondom, nem biztos, hogy Gálfalvi Györgynek tetszik a kifejezés –tájjainkon egyre nehezebb fenntartások nélkül emlegetni bármit is, aminek a politikusi mesterséghez akármilyen távolról is köze van –, de akkor is ez az igazság. Az ő irodalomszervezői és szerkesztői példája nélkül talán másképpen nézne ki a mai erdélyi magyar irodalom. Sebes járású, lobogó életű emberként nyilván irtózik a mérséklet, a mérlegelés, a méricskélés vádjától, de mi tagadás, kitűnő irodalompolitikus volt mégis. Elég, ha arra a kivételes teljesítményre utalok, ahogyan 1989 után a *Látót* egy nyitott, minden irányzattal, minden tisztességes csoportosulással beszélő viszonyban levő műhelyként tudta működtetni, és nem akarta ráerőltetni a saját preferenciáit, hanem éppen ellenkezőleg, programszerűen helyet adott a folyóiratban is, a Látó-rendezvényeken is az eltérő véleményeknek és esztétikáknak. Erdély ilyen (volt), mondhatnánk. Ez igaz. De nem magától lett ilyen, hanem a történelmi tapasztalat nyomán, és olyan emberek által, mint Gálfalvi György. Akinek az életpályája egyébként csupa oximoron. Csakhogy ezek sikerrel megszelídített oximoronok. Itt van például az, hogy valóságirodalom. Miután az *Ifjúmunkástól* átment az *Igaz Szóhoz*, kezdettől fogva az volt az egyik nagy küzdelme, hogy ne lássunk ellentmondást a valóság és az irodalom között. Ne fogadjuk el, hogy más a valóság, más az irodalom. Ne higgyük el, hogy a valóság nem irodalom, és az irodalom nem valóság. A kritika-, esszé- és szociográfia-rovat szerkesztőjeként nem volt hajlandó a szociográfiát, interjút, irodalmi riportot másodrangú, netán ünnepi muszáj-műfajnak tekinteni éppen a remekmű emlékiratok földjén, Erdélyben. A másik nagy harca immár nyolcvanéves barátomnak az volt, hogy ne csak egyéni alkotásnak, hanem egy kollektív akarat kifejezésének is tekintsük az irodalmi művet. Íme, ez is egy oximoron. Amíg fel nem oldjuk. Miről is van szó? A mű persze magányban születik, Ilf és Petrov

Azt a tévhitet akartam eloszlatni Gálfalvi György nyolcvan esztendeje ürügyén, hogy van külön élet és mű, és hogy más az élet, más a mű. Nem más. Abban az összetett szóban, hogy életmű, nincsen semmi ellentmondás. Kibontható, feloldható, de egybetartozik.

csak bizzare kivételek, ám a nemzedéki felhajtóerő, a közös indulás, a közös jövőkép, a közös szeretet és lázadás, egyáltalán a nemzedék mint intézmény sokat számított Gálfalvi György szerint abban, amit generációja felmutatott. És nem keveset mutatott fel. Erről szól a *Marad a láz?* című interjúkönyve, nemzedéktársaival folytatott beszélgetéseinek gyűjteménye. Nem tudom, maradt-e a láz, de ez a könyv mindenképpen maradandó, ma is ugyanolyan elevenen él írók és olvasók emlékezetében. Egy oximoron ez is, a kollektív irodalom vagy nemzedéki alkotás mibenlétének magyarázata.

Nem volt célom most Gálfalvi György esszéit – az interjúk is azok – elemezni. Kiállták a próbát, évtizedek múltán újraolvasva is igazak, pontosak, célratorók és ugyanakkor sugallatosak is. Riportjai sem csak az egykori, a szó szoros értelmében „száguldó riportert” dicsérik, hanem az áthallásos, a valóságban a metaforát, a metaforában a valóságot meglelő szépíró. De ezúttal, ismétlem, inkább azt a tévhitet akartam eloszlatni Gálfalvi György nyolcvan esztendeje ürügyén, hogy van külön élet és mű, és hogy más az élet, más a mű. Nem más. Abban az összetett szóban, hogy életmű, nincsen semmi ellentmondás. Kibontható, feloldható, de egybetartozik. Legalábbis Gálfalvi György életével és művével ez a helyzet. Isten éltesse, Gyurka!

A kockázatot vállalni kell

SEBESTYÉN ABA 1996-ban szerzett színművész-diplomát a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetemen, majd a Szatmárnémeti Északi Színház Harag György Társulatához szerződött, 1998-ban neki ítelték a legjobb pályakezdőnek járó UNITER-díjat. A lendületes indulás mellett mégis volt benne elég kíváncsiság, hogy járatlan utakra tévedjen, tizenhét évvel ezelőtt, kollégák és tanítványok segítségével útjára indította Marosvásárhelyen a Yorick Stúdiót. A színész-rendezővel TASNÁDI-SÁHY PÉTER beszélgetett.

Az első kérdés adott: a szakma a tehetségedet kezdetektől fogva elismerte, benned mégis megszületett az igény, hogy saját színházat, saját műhelyt alapíts. Mi motivált?

Interjú

TASNÁDI-SÁHY PÉTER (Budapest, 1981) író, újságíró, rendező. Nagyváradon él.

Valóban, nagy lendülettel indult a színészi pályám, rengeteg jó feladattal, de a rendezés kezdetétől fogva érdekelt, már akkor szerettem volna jelentkezni a rendezőszakra, aztán annyira sűrű volt a programom, hogy ez akkor elmaradt, jóllehet később sort kerítettem rá, sőt doktoráltam is Bukarestben.

2002-ben Béres András tanár úr, aki akkor még egy személyben volt a Tompa Miklós Társulat vezetője és az egyetem dékánja, felhívott, hogy mind a színházban, mind az egyetemen számítnának rám. Ez sok mindent eldöntött. Még abban az évben elkezdtem tanítani Farkas Ibolya mellett, az azóta már elhíresült évfolyamon, amit olyan nevek fémjeleznek, mint Bányai Kelemen Barna, Erdei Gábor, Korpos András, Magyarosi Imola vagy Tóth Árpád. Tulajdonképpen velük kezdődött a közös gondolkodás, amit – a színházban kapott remek feladatok ellenére – részemről a fejlődés, az

Foto: Boda L. Gergely

útkeresés vágya, illetve a rendezés iránti kíváncsiságom hajtott. 2004-ben bejegyeztettem egyesületként a Yorick Stúdiót, aztán 2005-ben megszületett az első produkció, a *Nasztaszja Filippovna*; Andrzej Wajda Dosztojevszkij *A félkegyelműjének* átírata Kövesdy István rendezésében, a szereposztásban Veress Albert, Tompa Klára és jómagam. Én ehhez a bemutatóhoz kötöm az indulást. Fontos hangsúlyozni, hogy a Yorick életre hívása nem csak az én érdemem, hiszen ott volt néhány lelkes kolléga, mint például Nagy Dorottya vagy Zayzon Zsolt, és a diákjaim is lelkesedtek az ügy iránt. Nagy szerencsém volt, hogy – Csegzi Sándor akkori alpolgármester közbenjárásával – sikerült saját teret szerezni a várban a stúdió számára, a Mészárosok bástyájában. Szerencsére volt precedens román oldalról, hiszen a Teatru 74 egy évvel korábban alakult, illetve létezett már a Liviu Pancu-féle Teatru Scena is, mindketten azonos helyszínen. Jó érzés, hogy volt, ahol próbálnunk, volt, ahová felszerelhettük a nemzeti színházból kiszuperált harmincéves lámpákat.

A legfontosabb személyes motivációm, hogy legyen egy helyünk, ahol nincs nyomás, ahol bátran lehet kísérletezni, akár tévedni is. A nagy mesetek is mondják, hogy nem a sikerből tanulsz, hanem a kudarcokból. Nekem a Yorick adta meg azt a lehetőséget, hogy kompromisszumok nélkül kérdezhessenek rá társadalmi jelenségekre, tabutémákra. Az államilag támogatott intézményen

belül ehhez sokkal több az akadály, bár kőszínházakban is akadnak ellenpéldák.

A Yorickban belevághattam a rendezésbe is, amihez nagyon jó kiindulást jelentett a diákjaimmal végzett munka, de azt még nem éreztem magamban, hogy egy projekt ötlettel bejelentkezzek az igazgatónál, hogy ezt szeretném megcsinálni. Az alapoktól akartam elkezdni.

Ma viszont már sokat dolgozol kőszínházakban rendezőként. Mennyiben más ez, mint amikor a Yorickban készül egy produkció?

Az ideális helyzet az, amikor a színház vezetőségével együtt gondolkodunk szereposztásban, szövegben, együtt keressük, miként szólítható meg az adott közönség, de vállaltam már el úgy is munkát, hogy konkrét feladattal kerestek meg. A próbafolyamattal kapcsolatban viszont mindig ragaszkodom ugyanahhoz az alkotói szabadsághoz, ugyanazzal a kíváncsisággal igyekszem minden feladatot kezelni, mint a Yorickban. Persze rákészülök minden projektre, de minden feladatnak meg kell hagyni egyfajta kreatív bizonytalanságot, hagyni kell, hogy nehéz helyzetbe hozzon a szöveg, az alkotótárs, mert csak így tudunk együtt fejlődni. Az nem működik, hogy viszem a receptet és megfőzöm. Mondjuk engem általában azzal az elvárással szoktak hívni, hogy lepjem meg a társulatot, mozdítsam ki a színészeket a komfortzónából, és ennek tapasztalatom szerint örülni is szoktak. A színész szereti, ha kibillentik, ha provokálva

Bolyai Jánosként a Tér c. előadásban

Minden feladatnak meg kell hagyni egyfajta kreatív bizonytalanságot, hagyni kell, hogy nehéz helyzetbe hozzon a szöveg, az alkotótárs, mert csak így tudunk együtt fejlődni

van, ha meggyűrják, ha aprólékosan foglalkoznak vele, még akkor is, ha éppen nem lesz briliáns az eredmény. Persze vannak egók, pózok, modorok, hierarchiák az egyes társulatokon belül, amikkel meg kell küzdeni, de ezekbe a harcokba bele kell állni, mert mindenki csak jól jöhet ki belőle.

Térjünk vissza a Yorickhoz és a kezdetekhez. Mit szolt hozzátok a szakma és a közönség, amikor elindultatok?

Emlékeim szerint mindenhol támogatásra lelt az elképzelés, az egyetem részéről mindenképpen. A már említett Béres András tanár úr, valamint Kovács Levente tanár úr, illetve Balási András mostani rektor-helyettes nagyon sokat segítettek többek közt a pályázati rendszert megtanulni, mentem is kérdésekkel, válaszoltak, biztattak. A marosvásárhelyi színházat az indulásunk egy hosszú, átmeneti időszakban találta, de ott is örömmel fogadták, hogy a színészeknek ez egy plusz lehetőség, készültek közös produkciók is. Mondjuk én eleve úgy képzeltem el, hogy a Yorick az egyetem és a kőszínház között foglal helyet: a frissen végzett diákok kaphatnak egy lendületet az induláshoz, a társulati tagok pedig tehetnek oda egy-egy kirándulást megújulni, feltöltődni.

A közönség pedig lelkes volt, főleg, amikor jöttek az eredmények, az első átütő produkció a *Nasztaszja Filippovna* után, talán Gianina Cărbunariu *Stop the tempo!* című darabja volt az én rendezésemben, Bányai Kelemen Barna, Nagy Dorottya és Csiki Hajnal szereplésével, dramaturg Boros Kinga. Erre jött 2009-ben a *20/20*, aztán pedig a Székely Csaba-féle *Bánya-trilógia* első két darabja. Úgy érzem, mindenhol nyitottságra lelünk.

Miért nem lett a Yorick Stúdiónak állandó társulata?

Kezdetektől fogva az egyetem diákjaira és a Tompa Miklós Társulat színészeire építettünk, én az önálló társulat, lefordítva a havonta fizetett

alkalmazottak jelentette óriási felelősséget sosem akartam, mertem igazán felvállalni. Szomorú példa a tanár kollégám által létrehozott András Lóránt Társulat, ahol táncszínházi előadásokat hoztak létre, nem is akármilyen szakmai színvonalon, a létjogosultsága megkérdőjelezhetetlen, mégsem volt fenntartható, a járvány adta az utolsó döfést, de addig is rengeteget kellett küszködjének.

A pályázati rendszerben sajnos nincs forrás az állandó társulattal való működéshez, és helyben sem kapunk ehhez segítséget, beszéltem többször a polgármesteri hivattal, hogy – főleg az eredményeink tükrében – kaphatnánk valamiféle normatív támogatást, ami alapot jelenthetne ehhez, de erre eddig nem volt bennük nyitottság, pedig a városnak hosszú ideje egyetlen kulturális intézményt sem kell eltartania. Fontos támogatást kaptunk azonban az utóbbi három évben a Bethlen Gábor Alaptól aminek köszönhetően nem csak új produkciók létrehozásában gondolkodtunk bátrabban, hanem technikai eszközökben is jelentősen fejlődhattunk.

30 Én nagyon szerencsés vagyok, amiért a színházban is a státuszomat megtarthattam, főállásban pedig címzetes tanár vagyok az egyetemen, tehát megvan az az egzisztenciális biztonságom, hogy – ha úgy tetszik, szabadidőmben – a Yorickban új projekteket hozzak létre, de arra nincs mód, hogy más egzisztenciájáért is ily módon felelősséget vállaljak, pedig biztos könnyebb lenne, ha nem lennének folyamatos egyeztetési feladataink, lenne hat ember, akikre folyamatosan lehet számítani.

Ennek ellenére átlagosan évi két produkciót létrehoztunk, volt, amikor négyet is, ami hatalmas dolog. 2009-ben elindítottuk az *Interkulturális párbeszéd a kortárs dráma tükrében* sorozatot, mely részeként minden évben bemutattunk egy román és egy magyar kortárs szöveget, szóval projekt-színházként is sokat tudunk tenni.

Evezzünk napsütötte vizekre: a munkásságodtól és talán a Yoricktól sem elválasztható egy név: Székely Csaba.

Igen, ő valóban nagy ajándék, szakmailag és civilben is jó barátok vagyunk, annak idején megfogadtuk egymásnak, hogy minden évben készítsünk egy közös produkciót, amit nem sikerült maradéktalanul betartani, de ennek ellenére szerencsére sokat dolgozunk együtt, nem csak a Yorickban, hiszen például a budapesti Radnóti

Színházban is az ő szövegével készült a nagy sikerű *10* című produkció, mindig fontos számomra, hogy mit gondol, merre kéne tovább haladni.

De Csaba mellett meghatározó volt még a kortársak közül a már említett Gianina Cărbunariu, valamint Elise Wilk is, akinek több szövegét színpadra vittem, őt is személyes jó barátomnak tudom.

*Az élőkkel szerzett számtalan tapasztalat birto-
kában mit gondolsz, a magyar színházi szférában miért
alulreprezentáltak a kortárs szövegek?*

A kortárs szöveg is egyfajta kísérlet, és mint olyan, kockázatot jelent, amit sokan nem mernek felvállalni. Nem *Rómeó és Júlia* vagy *Három nővér*, nem lehet tudni, hogy a néző mit fog szólni hozzá. Pedig akár természetes is lehetne, hogy mondjuk egy Székely Csaba kaliberű szerzőt fölkerjének, hogy az adott társulatban gondolkodva írjon darabot, de ez nem így történik, vagy legalábbis nagyon ritka esetekben. Persze, nincs ott a szöveg már a döntéskor, nem lehet biztosra menni. A *Szentivánéji álom* éppen úgy el lehet rontani, de a cím, illetve Shakespeare neve mégiscsak garancia, hogy a néző megveszi rá a jegyet, és legalább valamelyest azt kapja, amit várt. Persze ez nem jelenti azt, hogy szerintem csak kortársat kell játszani, nagyon büszke vagyok rá, hogy tavaly négy előadással négy műfajban rendeztem: a Yorickban a *Lázadni veletek akartam* regényadaptáció, a *Három nővér* Szabadkán klasszikus, aztán jött Yorick – Tompa Miklós Társulat koprodukcióban a Székely Csaba-Elise Wilk-Dálnoky Réka *Nem történt semmi*, kortárs szerzőkkel metoo témára, aztán végül a *Csárdáskirálynő* Csíkszeredán, amit szintén Székely Csabával gondoltunk újra. Viszont a kockázat ezekben is mind ott volt. Azt fel kell vállalni.

Már említetted, de azért szánnék egy külön kérdést az interkulturalitásra. Szeretsz adott társadalmi kérdéseket román és magyar szemszögből is vizsgálni. Mennyire látod ezt a két nézőpontot külön világnak?

Számomra az interkulturalitás iránti igény, Marosvásárhely speciális etnikai adottságaiból kifolyólag, mondhatni adottság. Itt élünk egymás mellett, kíváncsiak vagyunk egymásra, és egymás megismerésének mégiscsak legjobb eszköze a kultúra. Érdekes megvizsgálni, más-más nézőpontból ki mit tud elmondani az adott problémával kapcsolatban. A kérdést fel lehet tenni férfi-nő, román-magyar, de akár – csináltunk ilyet is – romániai és magyarországi viszonylatában is. Például nagyon érdekelt, amikor a migráció kérdé-

se pár éve annyira előtérbe került, hogy mit gondolunk az elvándorlásról. Megszólítottam két nőt, Kincses Rékát, aki Erdélyből ment el, a 90-es években itt szocializálódott, és jelenleg Berlinben él, illetve Elise Wilket, aki félig szász, félig román és Romániában maradt, ebből lettek a *Borderline*, illetve az *Eltűntek* című előadások, amelyek jól bizonyítják, hogy ezek a különbözőnek tűnő nézőpontok milyen csodálatosan képesek párbeszédbe lépni egymással.

Projekt-színház lévén, ha törést nem is okozott, de a járvány mindenképpen hatással volt a Yorick-ra is. Hogy sikerül felébrednetek a kényszerszünetből?

Szerencsére hamar magunkhoz tértünk, már tavaly sikeresen lendületet vettünk két nagyon jó produkcióval, hiszen mind a *Lázadni veletek akarom*, mind a *Nem történt semmi* komoly szakmai és közönségsikernek bizonyult, van több fesztivál-meghívásunk. Emellett felújítottam A *Tér* című produkciót Bolyai János személyéről. Készül új produkció is: *Jelenlét, avagy lélekfitnesz* címen Lackfi János prózájából és verseiből Barabás Olga szerkesztett egy anyagot, amiből Cári Tiborral gyűrünk kétszemélyes koncert-színházi előadást, ahol valószínűleg én is gitárt ragadok. Ezen kívül is vannak formálódó tervek, az azokról szóló hírekkel hamarosan jelentkezünk.

Véleményütköztetések fóruma is szeretne lenni a Transtelex

Társadalmi vitákat gerjesztene, véleményütköztetések fóruma is lenne a március végén Kolozsvárról elindított Transtelex hírportál. KERTÉSZ MELINDA főszerkesztő szerint a magyarországi Telex által felkarolt egykori Transindex-csapatnak most már lehetősége nyílik teljesíteni a sajtó fő feladatát: számonkérni a döntéshozókat.

Vegyes fogadtatása volt a Transindex-csapat február 15-i búcsúüzenetének, amelyben a szerkesztőség tagjai bejelentették, testületileg felmondanak, mert úgy érzik, munkájuk teljesen ellehetetlenült. A közös állásfoglalásban többek között az olvasható: „az erdélyi magyar sajtó már csak két út közül választhat: vagy kapitulál, és gyakorlatilag szócsőként működik tovább különféle politikai érdekek elvárásai szerint, vagy pedig megpróbálja ellátni a feladatát, viszont ez esetben azt kockáztatja, hogy ellehetetlenítik”. Több újságíró kolléga kikérte magának, hogy a politika szócsöve lenne. Hogyan látod te az erdélyi magyar sajtó helyzetét most, és mennyire értesz egyet a Transindex búcsúüzenetében megfogalmazott „kollektív leszócsövezéssel”?

Kicsit távolabbról kezdeném, mert szerintem itt a részletekben elvesz a lényeg. Nem egy helyzetről, inkább egy folyamatról van szó, ami nem

most kezdődött, már zajlik egy ideje. És azt sem mondanám, hogy az erdélyi magyar sajtó ennek a helyzetnek az egyetlen áldozata. A probléma lényege, hogy az erdélyi magyar sajtó már nem tudja magát megvédeni. Az újságírók egy politikai konjunktúra következtében abba a helyzetbe kerültek, hogy már nem mernek leírni bizonyos dolgokat. Ez nem a klasszikus cenzúra, hanem az úgynevezett media capture, azaz a sajtó foglyul ejtésének esete, amikor a médiát már nem próbálják irányítani, hanem egyszerűen megveszik. És akkor gyakorlatilag az kerül be az adott sajtótermekbe, amit a tulajdonos mond. Engem meglepett, hogy a kollégák egy része felháborodva kikérte magának a Transindex búcsúüzenetében megfogalmazott állításokat. Igazából ez arról szól, hogy nem akarnak tükörbe nézni, nem akarják maguknak bevallani azt, hogy milyen helyzetben vannak.

Hosszú ideig magad is a Transindex-csapat tagja voltál, majd Oláh Emese RMDSZ-es kolozsvári alpolgármester kabinetjében dolgoztál sajtósként. E kitérő után lettél a Transtelex főszerkesztője. Miért hagytad ott 2017-ben a Transindexet?

Már akkor kialakulófélben volt egy olyan környezet, amiben azt éreztem, nem fogok tudni úgy újságot írni, hogy elégedett, netán büszke legyek a

munkámra. Beindult a sajtó megfojtására irányuló akció. Egyes újságírók kiegészíttek a rendszerrel, vagy saját magukkal. A Transindex esetében is érezni lehetett, hogy ellehetetlenítésünkkel próbálkoznak. Elég, ha megemlítem a szerkesztőség elköltözésének körülményeit. 2017-ig a Transindex az Iskola Alapítványtól bérelt irodákat, és az alapítvány elnöke, Nagy Zoltán a bérleti díjat egyik napról a másikra a többszörösére emelte. Ennek előzményeként megjelent egy írásom a Transindexen, amelyben tovább görgettem az Atlátszó Erdély portálon korábban közölt cikket a Nagy Zoltán és a felesége által működtetett vendéglőről. Az éttermet fenntartó cég több tízezer eurós kölcsönt kapott az Iskola Alapítványtól. Megkérdeztem az alapítvány kuratóriumának tagjait, hogy mit tudnak az üzlet részleteiről. Az írásom megjelenése után érkezett egy e-mail a szerkesztőség bérleti díjának sokszorosára emeléséről. Akkor összecsomagoltunk, és elmentünk onnan. Néhány hónapon belül távoztam a Transindextől.

Hogyan kerültél a kolozsvári városházára?

Megkerestek, hogy pályázzam meg az Oláh Emese alpolgármester kabinetjében meghirdetett

ba, amikor ennek meglesznek a feltételei. Az alpolgármester munkatársaként nem tettem semmi vállalhatatlant, amiért szégyenkezni kellene, nem cselekedtem olyasmit, ami összeférhetetlen lenne a mostani szerepvállalásommal.

Emlegetted, hogy gondolkodási időre volt szükséged, mielőtt megpályáztad volna a városházi állást. Voltak-e dilemmáid, amikor felkértek, hogy légy a Transtelex főszerkesztője?

Azonnal igent mondtam a felkérésre. Az, hogy egy crowdfunding rendszerben működő sajtóintézményben dolgozhatok, garanciát jelent arra, hogy kötöttségek nélküli, tényleges újságírói munkát végezhetek.

Mi a crowdfunding rendszer lényege?

Röviden annyi, hogy az olvasók támogatják a lapot. Utolsó hónapjaiban a Transindex megpróbált az erdélyi olvasók támogatásából fennmaradni, de egyszerűen nem olyan az adakozói környezet, vagy talán az erdélyiekben nincs meg az a hajlandóság, hogy minőségi sajtótartalomért fizessenek. Tény, hogy e rövid idő alatt nem alakult ki egy kritikus támogatói tömeg, ami elegendő forrást tudott volna biztosítani a lap fennmaradásához. A Telexszel való együttműködésünk révén biztonságosabb, kiszámíthatóbb a működésünk.

A finanszírozási rendszer fenntarthatóságával kapcsolatban sem voltak dilemmáid, amikor elfogadtad a Transtelex felkérését?

40 Interjú

CSEKE PÉTER TAMÁS újságíró, szerkesztő. Az interjú elkészítését követően a Transtelex portál munkatársa lett. Kolozsváron él.

állást. Kértem gondolkodási időt, mert továbbra is újságíró szerettem volna maradni. Viszont az előbbi esetből világos volt, már nincsenek meg a feltételei a szabad újságírásnak, nem dolgozhatom úgy, ahogy szeretnék, nem írhatom meg a szerkesztőségre nézve is következmények nélkül azt, amit az olvasóknak feltétlenül tudniuk kell. Így versenyvizsgáztam, és elnyertem a városházi állást.

Nem érzed hiteltelenítő tényezőnek, hogy a sajtóba való visszatérésed előtt egy RMDSZ-es politikusnak dolgoztál?

Amikor a városházára kerültem, az első pillanattól tisztáztuk Oláh Emesével, hogy én az RMDSZ kampányaiban, irodáinak a munkájában nem veszek részt, mert mindig is újságíróként határoztam meg magam, és visszatérnék a sajtó-

Ez nem szerepelt a szempontjaim között. Itt van ez a hatalmas lehetőség arra, hogy olyan lapot készítsünk, amire büszkéek lehetünk. Ha nemet mondok erre a felkérésre, legfeljebb a „lelátóról” kiabálhattam volna be, de ahhoz már nem lett volna morális alapom, arról nem is beszélve, hogy értelmetlen.

Miben áll az együttműködés a Telexszel?

A Transtelex kiadója a Telex gazdasági igazgatója által Romániában alapított cég. A telexeknek elsősorban a morális támogatásukért kell köszönetet mondanunk. De emellett is sok mindenben támogattak: a felületet biztosították, a facebookos jelenlétünket segítették, megszervezték a finanszírozási kampányt, népszerűsítették a magyar médiafogyasztók körében ezt a projektet. Tartalmat is cserélünk. Mi például külföldi híreket, egyéb tartalmakat veszünk át tőlük, ők pedig olyan erdélyi vagy romániai témájú anyagokat, amelyek az ő olvasóik számára is érdekesek vagy fontosak lehetnek. Az együttműködés lényege a kölcsönösség, szakmai szempontból is.

Ebben a konstrukcióban garantálnak látod a szerkesztőség függetlenségét?

Független szerkesztőségként működünk, mi döntünk arról, hogy miről írunk. Persze, folyamatosan egyeztetünk a telexesekkel, például, ha szembefutnak erdélyi, romániai vonatkozású témákkal, jelzik nekünk.

A magyarországi választások utáni első héten a Fidesszel és az RMDSZ-szel szemben kritikus elemzőket, politikusokat szólaltattatok meg. Ebben a Transtelex máris élesen eltér az erdélyi magyar sajtótermékek nagy többségétől. Miben lesz még más ez a portál, mint a többi lap?

Mi nem a pró vagy kontra RMDSZ, pró vagy kontra Fidesz dichotómiában határozzuk meg magunkat. Sajtósok vagyunk, és egyforma távolságot tartunk mindenkitől, a média feladatait látjuk el.

A politikailag aktív, tehát a médiát is rendszeresen fogyasztó erdélyi magyarok körében elsöprő a Fidesz támogatottsága. Lehet egy ilyen barátságtalan légkörben a Transindex egykori olvasótáborát növelni?

Mi nem a pró vagy kontra RMDSZ, pró vagy kontra Fidesz dichotómiában határozzuk meg magunkat. Sajtósok vagyunk, és egyforma távolságot tartunk mindenkitől, a média feladatait látjuk el.

Kétféle olvasónk van: aki szereti és olvassa a Transtelexet, illetve aki nem szereti és olvassa a Transtelexet – ez kiderül a komment szekciónkból. Ezt a kört szeretnénk tágítani. Szándékunk vélemények sokaságát felsorakoztatni, amiből elindulhat egy-egy társadalmi vita, véleményütköztetés, és ezáltal előbbre haladunk, mint erdélyi magyar társadalom. Reményeim szerint azok az értelmiségiek, akik már kivonultak a nyilvánosságból, közéletből, és már évek óta nem fogalmaznak meg véleményeket, felbátorodnak, ha látják, van egy olyan felület, ahol megjelenhet a fősodor-tól eltérő álláspontjuk.

Számítasz-e arra, hogy elfogy körülöttetek a levegő, és megnehezíti a munkátokat az, hogy esetleg RMDSZ-es politikusok, a NER-nek elkötelezett szakértők, közéleti szereplők nem kívánnak nyilatkozni a Transtelexnek?

Ezzel máris szembesülünk. Van olyan RMDSZ-es politikus, aki egyszerűen nem válaszol a telefonhívásunkra. Pedig a sajtó nem azért van, hogy lejárató hadjáratot folytasson ellenük. A Transtelex nem olyan újságírókból áll, akik vérszemet kaptak, s egyebet sem akarnak, mint lejáratni az RMDSZ-t vagy a Fideszt. Viszont, ha kritikát fogalmazunk meg, azt megalapozottan tesszük. A sajtónak igenis feladata számonkérni, magyarázatot igényelni, a visszásságokról tájékoztatni a közvéleményt, összességében ellátni a demokrácia örökutájának feladatát. És mi ezt fogjuk tenni, remélhetőleg sok éven keresztül.

CSEKE PÉTER TAMÁS

Woyczek magánya

Úl ez a Woyczek nevű ember (Nagy Csongor Zsolt) késsel a kezében és meredten néz a semmi-be, azaz a nézőtérre, ránk, a közönségre. Bennem megfagy a vér. Nem „csinál” semmit, „csak” néz. És ebben a mozdulatlanságban, merev tekintetben benne van minden kérdés és válasz, minden megaláztatás, egykori remény, szerelem, csalódottság, magány, reménytelenség, mindennek a feladása. Ez az igazi színházi pillanat megérteti ennek a férfinak a tettét, noha morálisan nem ad rá felmentést.

A szatmárnémeti Harag György Társulat előadás-beharangozójában röviden ismerteti a darab születésének a történetét: „Az 1820-as években Lipcsében nagy port kavart az a bűnügyi eset, amelyben egy fiatalember, Johann Christian Woyzeck féltékenységi felindulásból brutálisan meggyilkolta barátnőjét. Az ügy sajtóvisszhangja

42 Színház

SIMON JUDIT (Nagyvárad, 1956) Spectator-díjas újságíró, színikritikus, a Holnap Kulturális Egyesület elnöke.

és a nyilvánosságra hozott rendőrségi dokumentáció ihlette Georg Büchner harmadik és egyben utolsó darabját, a Woyzecket, amely azonban – a szerző 23 évesen bekövetkezett halála miatt – befejezetlenül, töredékes formában maradt az utókorra”.

Az utolsó mondatrész teszi képlékennyé Büchner drámáját és jelent hatalmas kihívást a színházi alkotóknak. A rendező, Albu István ipari környezetbe helyezett, német ipari rockkal megzenésített, bőrruhás kortárs előadást állított színpadra. Talán zenés dráma lehetne a meghatározása, de ez is nagyon hozzávetőleges, és nem teljesen igaz. Tény, hogy a zene az előadás főszereplője (nagy elismerés a hangszereken játszó és éneklő színészeknek), a dalszövegek német nyelven szólnak, a metál dübörög, igaz, tűrhető decibelekkel. Olvasni kell hát a színpad felső

Budizsa Evelyn, Nagy Csongor Zsolt

részére vetített szövegeket, pedig látnivaló is van bőven a koncertszerű jelenetekben, mert színészek adják elő, játék is van. Történnék ott közben a magándrámák, mutatkoznak a motivációk, hogy miért is jut el odáig ez a férfi, hogy megölje a szerelmét. Mert a nő, Marie (Budizsa Evelyn) nagyon szeret szórakozni, kirúgni a hámból, élvezni a dübörgést, a férfikezeket, tekinteteket és a többit is. Ennek a magányos, megalázott férfinak ő lenne az egyetlen menedéke, hozzá hordaná minden nyomorúságát, tőle és a gyermektől remél feloldozást. A nőtől, aki a városi dzsungelbe menekül a nyomorúsága elől.

Kár, hogy a fiatal színésznő nem tudja megmutatni Marie mélységeit és megmarad a ledér nőcske felszínes ábrázolásánál.

Nagy Csongor Zsolt viszont még azt is tudja, hogy ne az amúgy gyönyörű kutyára figyeljek, aki Andreas, Woyczek egyetlen barátját „helyettesíti” az előadásban. Értem Albu István szándékát: a magány hangsúlyozása. Ez a férfi kilóg a külvárosi

Fotók Czinzsel László

Rappert – Vencz
Gábor, Nagy
Csongor Zsolt,
Diószegi Attila

macsók közül, az állandó zsvivajban alig hallatszik a hangja. A külsőségek társadalmában ő befelé él. Elrejtja az érzelmeit, mígnem egyszer kirobban. Beáll a zenekarba, nyomja a nótát, de a többiek nem tekintik magukénak. S ahogy az érzelmeit, úgy a dühét is Marie-n éli meg.

Az előadásban az első dal a hazáról szól. A haza mindenekfelett, Deutschland über alles. Ebben a mindenekfeletti hazában, egy külvárosban élnek a kisemberek, akiknek lehet, hogy fontos a haza, de a haza aligha törődik velük. Tengetik az életüket, hangoskodnak, mert félnek, vagánykodnak, úgy tesznek, mintha fontosak lennének. Bűnbakot keresnek, hogy ne kellejen szembenézni önmagukkal, megverik a gyengét, hogy elhiggyék, erősek. A létminimum jutott neki, de lehet az sem, a megalázás és megalázkodás a főnöktől, a Kapitánytól, hát tapossák ők is, akit lehet. A gyengébbet. A kisebbet.

Ott ez a Woyzeck, aki lemondott mindenről, ül, és közben szedik darabokra az addig csecsemőként szereplő babát, lassan nem marad belőle semmi. Nincs jövő, hiába a külvárosi angyal.

Albu István kemény, sötét előadást állított színpadra, amely az egyént helyezi középpontba, a kisembert és kisembereket, akik azt remélik, hogy a közösség erőssé teszi őket. Holott esendők

és vétkesek. Ebben az előadásban kérdések vannak, felmentés nincs. Mindenki önmagért felelős.

Függöny le. Érdekes előadás, jó színészekkel. Nézzék meg akkor is, ha nincs hepiend.

SIMON JUDIT

SZATMÁRNÉMETHI ÉSZAKI SZÍNHÁZ HARAG GYÖRGY TÁRSULAT

GEORG BÜCHNER: WOYZECK

RENDEZŐ: Albu István

DÍSZLET- ÉS JELMEZTERVEZŐ: Szőke Zsuzsi

ZENEI VEZETŐ: Moldován Blanka, Nagy Csongor Zsolt

LIGHT DESIGN: Albu István, Eröss László

SZEREPLŐK: Nagy Csongor Zsolt (Woyzeck), Budizsa Evelyn (Marie), Orbán Zsolt (Tamburmajor), Rappert-Vencz Gábor (Doktor), Diószegi Attila (Kapitány), Bodea Gál Tibor (Bolond), Rappert – Vencz Stella (Margret), Szabó János Szilárd (Altiszt), Péter Attila Zsolt (Kikiáltó), valamint Andreas szerepében: Paco a németjuhász

Az Oidipusz-akta. Andrei Șerban tényfeltáró riportja

Olyan szimpatikus elnökjelölt Oidipusz a Kolozsvári Állami Magyar Színház előadásában, hogy jó szívvel ráütném a pecsétet a legközelebbi választásokon. Persze nem ismerem politikai ellenfeleit, lehet ők is megnyerők, de tény, hogy stábja lelkesedése, a jó élőzene, amivel fogadnak a nézőtéren (*Born in the USA*), a kampány ügyesen kidolgozott elemei mind szimpatikusak. Az elnökjelölt improvizált beszéde is: felhívja a közvélemény figyelmét korunk sok rákfenéjére, például a környezetszennyezésre, és tudja, hogy sokan csak azért kételkednek benne, mert „ismét fehér férfi” fog győzni, és nem képviselheti például a nők vagy a színesbőrűek érdekeit. Nyíltan és őszintén válaszol minden kérdésre a sajtótájékoztatón, maga is nevet, amikor elég ellentmondásosra sikeredik egy-egy populista replikája. Laza, bizalomgerjesztő, komolyan hiszi, hogy ő a legjobb és önbizalma nem elvakult nagyképűség. Ennyire jófej jelöltet

kai szerkesztése is ismerős, egyszóval úgy érezzük, valós politikusok vagy jelöltek ihlették az alkotókat. Elsősorban Robert Icke rendezőt, aki alig pár éve, 2018-ban írta át Szophoklész klasszikusát az International Theater Amsterdam számára.

Andrei Șerban is ezt a mai változatot rendezte meg a kolozsvári társulat színészeivel. Rögtön kétszer. Az előadást két teljesen eltérő szereposztásban játsszák, és bár az alkotói munka legtöbb eleme, például a díszlet, a fények, a szereplők mozgása megegyezik, estéről estére, mintha két különböző előadást látnánk. Ennyire sokat számít, hogy minden színésznek más-más habitusa van, hogy nem egyformán hangsúlyozzák ugyanazt a replikát, hogy másképpen osztják be energiáikat. A fair play jegyében nem hasonlítjuk össze a két szereposztást, de akinek volt lehetősége egyiket látni, szinte biztos, hogy kíváncsiságból megnézi a másikat is, azt hiszem. Az ingyencsek egészen biztos, hiszen nagyon ritkán adódik ilyen exkluzív lehetőség tanulmányozni a színész munkáját.

44 Színház

HEGYI RÉKA színikritikus (Brassó 1976). A BBTE-n diplomázott dramaturgia, illetve marketing szakon. Alapítója volt a *Hamlet.ro* oldalnak. Marketingasszisztensként dolgozik. Kolozsváron él.

én nem is láttam sem kies hazánkban, sem feldúlt kontinensünkön, de még az Óperenciás tengeren túl sem, ahová az előadás helyszínét helyezik. Akár azt is mondhatjuk: hihetetlenül jó, de annyira, hogy ez már mese, a valóságban ilyen nincs is.

Pedig minden a nagykönyv szerint van felépítve. Pontosabban ez a kampány felidéz minden olyan klisé, amit a médiában, vagy filmekben látunk egy-egy nagyszabású választást megelőző időszokról: a jelölt, oldalán feleségével integet, kiszáll az autóból és ujjongó, papírzászlókat lengető tömeg fogadja. Fehér-fekete, idilli fotók róla, családjáról, otthonáról... Óriási arénák, tele emberekkel, Oidipusz színeiben.... A képkockák alatt, a színpadon berendezett kampány-bázis is életszerű, 15 nappal a választások előtt nyüzsög minden és mindenki. A választási kampány-portrék grafi-

Andrei Șerban korábbi kolozsvári rendezéseiben sem riadt vissza attól, hogy egy-egy főszerepet két-két színészre osszon. Sok gyakorlatias érv szól egy-egy ilyen megoldás mellett, például olyan társulatoknál, ahol sok vendégművész dolgozik egy állandó maggal, vagy olyan előadások esetében, ahol több szabadúszó csak az adott produkcióra szerződik, és az impresszáriók szeretnék biztosítani a folytonosságot (azaz komoly anyagi veszteséggel jár, ha egyik vagy másik színész miatt le kellene fűjni egy előadást). A kolozsvári kettős szereposztásokra mégis más lehet a magyarázat: ez a rendező nagyon szeretne több értékes, számára érdekes színésszel együtt dolgozni, és mivel megteheti, él a lehetőséggel. Win-win, hogy maradjunk az amerikai légkörben: mindenki nyer ebben a helyzetben. A színház két előadást, több nézőt, a színészek pedig lehetőséget nyernek, hogy egy neves rendezővel dolgozzanak, míg a közönség azt a luxust, hogy személyes preferenciák szerint választják ki azt a szereposztást, amire befizetnek. És nem tévedhetnek, hisz mindkét szereposztásban rendkívül magas hőfokon izzanak a színészek, elsőpró energiák szabadulnak fel, és megrendítő színházi pillanatok születnek.

Román Eszter,
Kicsid Gizella

Oidipusz népszerű jelölt. De a politikus is ember. A választás éjszakáján is az. Nem csak tanácsadói és asszisztensei vannak, hanem családja is, felesége, gyerekei, szülei. Akik vele izgulnak. Az eredmény az ő életüket is megváltoztatja, természetesen. És nem csak azért, mert ha férjük/apjuk győz, másnapról mindennél fontosabb ismervük az lesz, hogy ők az elnök hozzátartozói, hanem azért is, mert a sajtó nyilvánossága előtt kell leéljék életüket, nem tévedhetnek soha többé, a bulvársajtó hiénái széttépik őket azonnal. És nem lehetnek többé titkaik a múltban sem. Az Icke–Serban-kolozsvári Oidipuszában ez az indító szikra, ettől a helyzettől lesz igaz és mai ez az ősi történet. Ezért kell vájkálni a lezárt ügyekben, ezért kell kideríteni a jelölt múltjából minden olyan tévedést, még a 18 éves kori autóbalesetet is, ami foltot ejt feddhetetlenségén, ezért vált hirtelen fontossá eredettörténete, be kell hát mutatni a nyilvánosságnak Oidipusz születési bizonyítványát, és hogy a gyanú árnyékát is eloszlassák a politikai konspirációról, az egykori elnök, Laiosz haláláról szóló aktát is újra elő kell venni. Mindaddig, amíg nem válik szinte biztossá győzelme, a jós Thirésziasz „new age dumája” csak a bulvárlapokban kap figyelmet.

Oidipusz konokul hisz abban, hogy ha mindent őszintén a nyilvánosság elé tár, az emberek ismét hisznek majd választott politikusaikban. A rendszerben. Lesz ismét egy hiteles értékrendünk. Az igazság éppen ezért mindennél fontosabb. Bár tudjuk, mi lesz a történet vége, és tudjuk, hogy

reménytelenül elveszett, azért kicsit drukkolunk ennek a szinte naiv lelkesedésnek, hátha ez a történet másképp végződik ma. Hát nem. Kicsit úgy érezzük magunkat, mint az ókori athéniak, a tragédia első közönsége, mely a mondákból szintén ismerte a történetet. Erre ráerősít a kolozsvári előadás azzal is, hogy az örökletes vétket, a Laiosz által elkövetett hübriszt is bemutatja, azt a bűnt, amivel magára és egész nemzetségére haragította az isteneket. Iokaszté igaza és hitelessége szempontjából fontos ez a flash-back, ami egyébként Szofoklésznál nem jelenik meg.

Minden apró részlet a helyére kerül olyan módon, hogy az eredeti mű alig változik. És igaz, mai történet. Az előadás ereje, a lenyűgöző színészi játék mellett, ebben rejlik: mindenre van logikus magyarázat, ok-okozati összefüggés.

Sokat hozzátesz a lendülethez az élőzene is. A kolozsvári színészek remek zenészek, Loose Necktie Society néven zenekarba tömörülve is ismertek, kedveltek. A választási főhadiszállásul szolgáló csarnok félreeső, a nézők számára nem látható teremben zenélnek és énekelnek, többnyire ismert dalokat. Egyetlen dal van, a tragikus végkifejletet követően, amit hangszalagról játszanak be, egy Bob Dylan dal...

Az alkotók nem riadnak vissza attól sem, hogy sötétbe borítsák a színpadot, hogy éles pontfényekkel emeljék ki a homályból például Teirésziasz arcát. Sok a bútor-tologatás, a kam-

pánystáb szétszéled, lebontják az utóbbi hónapok improvizált helyszínét, szemeteszsákokat visznek ki, majd hoznak vissza, a színpadépítők is többször bevonulnak-kivonulnak egy-egy bútordarab-bal... Néhol a humor forrása (megzavarják Oidipusz és Iokaszté stresszoldó szeretkezését), de leginkább azt hivatottak érzékeltetni, hogy ugyanebben a ritmusban esik szét Oidipusz „normális” élete is. Muszáj a macskaköröm, hiszen az átlagemberek számára nem természetes létállapot, hogy a kampánystáb mellett éljék hétköznapijainkat. De ez egy megszokott felső-középosztálybeli család élete is lehetne, ahol apának is, anyának is van karrierje, és van három nagykamasz gyermekük, akik áldoznak a maguk módján a család fő politikai sikere érdekében. Ebben a családban nyíltan lehet beszélni bármiről, nem tabu a szülők nemi vonzalma egymáshoz, nem akad ki senki attól, hogy azonos nemű párja is lehet a gyereknek stb. Persze az is rendben van, hogy a nagymama (Oidipusz nevelőanyja) ne tudjon azonosulni ezzel a liberalizmussal.

A színen sok a vetítés. Esetenként ezek a képkockák is hozzáadnak az előadáshoz, például a lazacot vadászó, haltetemet marcangoló, egymással is összebalhézó sasok elég sokat elmondanak a közélettről; más esetekben egyszerű illusztrációk, például a szennyezett vizeket emlegető politikus beszéde közben, vagy az *Origin du mond* festmény emlegetése közben; helyenként hangulataláfestő elemek, például a meleg fényekkel megvilágított, ölelkező testek képei; megint máshol (talán az alkotók szándéka szerint) humorforrásként szolgálnak, mint Laiosz és – mint kiderül – Oidipusz közös balesetét rekonstruáló animáció vagy korábban, a sajtókonferencián hiányolt politikai ellenfelek robotképei. Ezek a jelenetek, akár csak a Laiosz múltját felidéző intermezzók meg-megakasztják a szereplőkre (és a nézőkre) zúduló felismeréseket és az azzal járó erős indulatokat.

A jóslat valóra válik. Iokaszté öngyilkos lesz, Oidipusz szembesül saját magával és tetteivel. És felesége/anyja stilettojával szúrja ki saját szemét. Tanulság persze nem lehet – szerencsétlen Oidipusz jóhiszeműsége, naivitása, tudatlansága áldozata... A végzet beteljesedése után még van egy jelenet, amiben kettejüket látjuk abban a pillanatban, amikor megtalálják a választási kampány lebonyolításához megfelelő helyszínt, amely otthonukká is vált... Andrei Șerbantól nem szokatlan a többszörös (vagy elnyújtott) befejezés: a pótjelenet után a színészek fekete szemkötővel jönnek ki a tapsrendre. Hát talán ez a tanulság (de nem feloldozás): vakok vagyunk mindannyian, nem látjuk, mi történik körülöttünk, nem vesszük észre azt sem, hogy mit vétettünk saját magunk és szeretteink ellen.

HEGYI RÉKA

KOLOZSVÁRI ÁLLAMI MAGYAR SZÍNHÁZ

SZOPHOKLÉSZ NYOMÁN
ROBERT ICKE: **OIDIPUSZ**

FORDÍTÁS: Upor László

RENDEZÉS ÉS FÉNYTERV: Andrei Șerban
DRAMATURG, A RENDEZŐ MUNKATÁRSA:
Dana Dima

DÍSZLET- ÉS JELMEZTERVEZŐ: Carmencita
Brojboiu

VIDEÓ: Radu Daniel

SZEREPLŐK: Szűcs Ervin/Bodolai Balázs
(Oidipusz), Kató Emőke/Györgyjakab Enikő
(Jokaszté), Bács Miklós/Farkas Lóránd
(Kreón), Tordai Tekla/Kicsid Gizella (Meropé),
Viola Gábor/Váta Lóránd (Tiréziász, Láios),
Tőszegi Zsuzsa/Román Eszter (Antigoné,
Lichas), Gedő Zsolt/Kiss Tamás (Eteoklész,
Polüneikész, Fiatal Oidipusz), Dimény Áron/
Viola Gábor (Corin), Fogarasi Alpár/Buzási
András (Sofőr), valamint Ferencz Ádám/Alex
Heghedus, Fehér Krisztina-Hanna, Kristály
Petra-Panna

ZENEKAR: Bajusz Gábor, Balla Szabolcs,
Dubovan Viktor, Farkas Lóránd, Kovács
László, Viola Gábor

Öröm és vigasz – olvasói, műkritikusi reflexiók

Kiss András 1938-ban Belényesen született, szülei 1940-ben Nagyváradra költöztek, gyermek- és felnőttkora, szakmai kiteljesedése, műpártolói, műgyűjtői tevékenysége elsősorban ehhez a városhoz köti. A Pece-parti Párizs mindent megadott, amit egy kultúra iránt fogékony orvos elképzelhetett. Ahhoz azonban, hogy szenvedélyének zavartalanul hódolhasson, biztos egzisztenciára volt szüksége, a főorvosi cím elnyeréséig vezető út pedig nem volt akadálymentes. Az 56-os forradalommal szimpatizáló magatartása miatt egy évre kizárták a marosvásárhelyi orvosi egyetemről, lakatosként kellett dolgoznia. E kitérő után pályája a vidéki körorvosítól a kardiológus főorvosi státusig ívelt felfelé. Ám szakmai sikerei sem feledtethették az egész országot, a kisebbséget pedig kétszeresen sújtó diktatúra elembertelenítő hatását. A kiutat a sötétségből a művészet jelentette számára, korán felfigyelt Jakobovits Miklós sajátos, metafizikus beállítottságú munkásságára. A művészi erényei mellett emberségéről ismert festő nyitotta meg számára a művészvilág felé vezető utat. Ennek hű dokumentuma a *Vigasz és öröm* című kötet.

A mű három fejezetre oszlik – Partium, Erdély, Trianoni Magyarország. Váradon ismerkedik meg mások mellett Kristófi Jánossal, Mottl Románnal, Macalik Alfrédde, Hora Coriolannal, Kiss Elekkel, Ferenczy Bélával, a naiv festő Ion Nita Nicodinnal, tárul fel előtte Urszinyi Mária sajátos világa. Különleges élmény számára a kortárs művészet két fiatal képviselője, Ujvárossy László és Jovián György munkássága. Utóbbiról írt méltatása szakírói készségről árulkodik. De a Pirk Jánost és Mohy Sándort pályáján elindító Litteczky Endre, a szecessziós Balogh István és a Tibor Ernő művészi ouvre-je sem kerüli el figyelmét.

Hogy aztán táguljon a kör és kerüljenek be a képbe az erdélyi nagyok. „Életünk nagy ajándéka, hogy szeretetével barátságába fogadott bennünket a csendes, bölcs és mélyen humanista Incze János Dész” – írja a szerző. Baráti levelezésükből is ízelítőt kapunk. A nehezen megnyíló, de irányába haláláig baráti érzelmekkel viseltető Mohy Sándorról írottak pedig emberi nagyságában is megjelenítik Erdély egyik legjelentősebb festőjét. Aki Kiss András feleségének portréját is megfestette, az erdélyi Mona Lisát, ahogyan állítólag, Banner

Zoltán nevezte. S amilyen közvetlen hangvétellel beszélnek hozzánk Benczédi Sándor kisszobrai, olyan hangnemben tárja elénk látogatásainak hangvételét is a szerző. Fülöp Antal Andorról az elragadtatás hangján szól. „Az emberi lélek tisztaságának lenyűgöző példaképe marad számomra” – írja. A különleges élményt jelentő Nagy Albert-munkákkal a festő öccse révén ismerkedett meg. Gyűjteményét gazdagítja a Szervátiusz Tibortól rendelt Corpus, de megtalálhatók Gergely István, Fuhrmann Károly, Gy. Szabó Béla, Cseh Gusztáv, Kádár Tibor, Bardócz Lajos munkái is. A nagybányaiak közül Balla Józsefet és Törös Gábort ismerte személyesen, de gyűjteményében Ziffer, Mikola, Nagy Oszkár, Perlrott Csaba Vilmos, Jándi, Ferenczy Károly festmények is szerepelnek.

1989-ben Kiss András családjával áttelepült Magyarországra. A szentendrei szigeten, Pócsmegyeren volt házi orvos, tovább hódolva műgyűjtésnek.

Könyv 47

NÉMETH JÚLIA (Arad, 1941) újságíró, kritikus, a kolozsvári *Szabadság* napilap munkatársa. Jakobovits Miklós-díjas.

tői szenvedélyének. A *trianoni Magyarország* című rész ennek állít emléket. Itt ismerkedik meg Ónodi Béla festőművésszel, valamint Aknay Jánossal és a szobrász Kő Pállal. Gyűjteményét Csók István, Vaszary János, Tornay János, Márffy Ödön, Gulácsy Lajos, Egry József, Barcsay Jenő, Szalay Lajos, Kondor Béla, Aba Novák Vilmos munkái gazdagítják.

„Lehet-e képeimmel vigasztalót mondani, lehet-e művészettel imádkozni?” – kérdezte Olasz Ferenc, és kérdezi vele együtt Kiss András is, aki kötet végén idézi a Balázs Béla-díjas fotográfus gondolatát. A Könyvműhelyben 2021-ben készült kötet szerkezetében rapszodikus, olykor ismétlődésektől sem mentes, de hű dokumentuma a szerző gyűjteményének. Erénye az igényes képanyag és a személyes élményekkel fűszerezett emlékezés.

NÉMETH JÚLIA

Játszótársak (avagy dupla vagy semmi)

Az előadás címe játékosnak tűnhet, de a színpadon a „játék” pillanatok alatt láthatóan, hallhatóan és érzékelhetően komollyá válik. Életre, vagyis halálra megy. Egyre inkább tudatosul bennünk, hogy az élet – az a nagybetűs – nem játék. A szerelem nem játék. Egy szív nem játékszer. S vajon végignézve a szemünk előtt folyamatosan pörgő jeleneteket, megértve a miérteket és a hogyanokat, akarnánk-e Kosztolányi Dezső játszótársa lenni s mindig, mindig játszani? Lennénk-e Kosztolányiné Harnos Ilona? Akaratlan mindkét szereplő bőrébe belebújtam a szombat délutáni előadás alatt az Iparosotthonban Szatmárnémetiben.

Két fantasztikusan tehetséges színművész, **Némethy Zsuzsa** és **Bilibók Attila**, a Borostyán Produkció Iroda által szervezett turnén Szatmárra látogattak és költőnk s költőnéje (egyben költőnő-

46 Színház

FEHÉR IMOLA (1983, Szatmárnémeti) költő, német-angol szakos tanár. A *Korunk*, a *Helikon*, a *Látó*, az *Élet és Irodalom*, a *Szépirodalmi Figyelő*, a *Székelyföld*, a *Partium* és a *Hepehupa* mellett az *Erdélyi Szép Szó* antológiában jelentek meg írásai.

je) házasságának belső, sokszor zárt ajtók mögött játszódó momentumait tárták elénk, versekből, novellákból, naplóbejegyzésekből és levelekből idézve – egy sorba fűzve őket.

Értettem vagy érteni véltem Kosztolányi játékos, kicsapongó, könnyed, elvont, költői énjét, de nőként átéreztem Ilona zsigeri fájdalmát, szenvedését, csonkig égő gyertyájának halovány, pislákoló fényét, a megcsalt fél dühét és értetlenkedését.

Feladás, elhervadás, harag, idegi összeroppadás Ilona sorsa Kosztolányi mellett. Közben oly tisztán látta, mi folyik (nem csak a háta mögött), hogy levelet is írt a másik félnek, „A” Máriának (A - adultery, bevillan a skarlát betű, a megbélyegzés; közben maga a Mária az egyik legtisztább magyar

női név – a sors kegyetlen fintora talán). Mint ez az előadást követő beszélgetésünkéből is kiderült, fontos mozzanat a levél felolvasása, amelyben Kosztolányiné harcias hangnemben rendreutasítja férje szeretőjét. A levél kezdő soraira mind felkaptuk a fejünk:

„Maga szerencsétlen, tájékozatlan lúd, ha én magát még egyszer meglátom az erkélyén szenvedni, ha maga még egyszer csak egyetlen izenetet, levelet, apróhirdetést vagy csak jelt is ad vagy jelet elfogad az én szerencsétlen, haláltól és öregségtől – sajnos joggal – rettegő, gyöngye jellemű uramtól, akkor én magát a nyílt utcán, a fia szeme láttára összeverem, mint egy haszontalan, rossz és ostoba dögöt, de az is lehet, hogy lelövöm, mint valami veszett kutyát... “ Nem semmi... Nem tudtam, mosolyogjak vagy inkább sápadjak el. Maradt a köztes érzés. Így kell ezt? De vajon tényleg így kell ezt? Micsoda harcias amazon volt ez a Kosztolányiné! Éreztem a késztetést, hogy erről a nőről többet is megtudjak. Egy könyvét, a *Burokban születtem – Memoár, novellák, portrék* címűt mindenképpen el fogom olvasni.

Becsöppenünk egy szerelmi drámába, ahol a szenvedő fél a nő, bár a maga módján a költő is szenved – nem csak lelkiileg, fizikailag is, hisz egyre jobban elhatalmasodik rajta a betegség, a gyilkos kór. Mégis kikacsintgat s a félrelépésről a magát feláldozó feleség is tudomást szerez, s nehezen tud az indulainak parancsolni. Ez az egyre jobban elhatalmasodó feszültség akaratlanul is ráragad a nézőre. A színészek mimikája mindent elárul. A költő nem mint szent, sem mint vátesz jelenik meg, hanem mint bűnös ember, mint egy kicsapongó természetű férfi, aki játszana, de ugyanúgy szenved, mint a nő.

Az előadás elején elhangzik a beteges, sokat köhögő Kosztolányitól a kérdés: „*Ugye nem halok meg?*”, majd a kérdés feltételesbe vált: „*Ha meghalok, mélyre ássatok.*” Reznignáltan beletörődünk, hogy az élet véges. Ezt a haláltusát látjuk szerelmi szállal keveredve a színpadon. Nagy a tét.

„*Nincs ennek közepe, csak eleje s vége. Mondd, nem ilyen-e éppen az ember élete is? Csak elkezdődik s máris befejeződik. A közepe, mint a semmi.*”

A Kosztolányi házaspár alakítói:
Bilibók Attila
és Némethy Zsuzsa

A sokat emlegetett, játékként kezelt halál nem bújócskázik többet. Aki bújt, aki nem. A *Játszótársak* is Kosztolányi halálával záródik, amikor felesége lezárja két szemét és megözyvegyül. Nem hagyja el, utolsó pillanatáig kitart a férje mellett.

Előadás után, már a szerepből kibújva, leültünk beszélgetni a darabról. Több kérdés is megfogalmazódott bennem az előadás kapcsán, ezeket feszegettük.

„Az alapötlet Kosztolányi felesége volt. Eredetileg egy egyéni előadásban gondolkodtam, mert számomra nagyon érdekesnek tűnt a történetet. Tudni kell róla, hogy ő is színésznő volt és a férje miatt döntött úgy, hogy otthagyja a pályát és író lesz. Beleolvastam a naplójába és éreztem, mindenképp színpadra kell vinni a témát. Attila mondta, hogy szívesen beszálna és így lett belőle egy kétszemélyes előadás, aminek nagyon örülök, mert ezáltal mind a két oldalt meg tudtuk mutatni, nem csak a női perspektívát. A cím több variáns és munkacím után Attila ötlete volt, rövid, frapárs.

Az előadás párbeszédre épül, a 'Játszótársam mondd, akarsz-e lenni' című verset is két hangra osztottuk. Volt ezzel egy hátsó szándékom is, mert könnyed versként tanítják, van egy jól ismert dal-lama is; de el kell vonatkoztatni. Szerettem volna érzékeltetni, hogy milyen súlya tud lenni a soroknak. Te tényleg ezt akarod? Nem akarsz semmit komolyan venni? A halált is csak játszva?

Megtetszett nekünk ez a kutya-macska játék, ez a szenvedélyes kapcsolat. Nem volt egyszerű helyzet, amit színpadra vittünk, nem egy megcsalás esete, aminek a vége válás. Kosztolányi akkor

jött rá, hogy szereti a feleségét, amikor Ilona elengedte őt.

A levél volt az alap. Amikor elolvastam a levelet, amit Ilona Máriának írt, azt mondtam, le a kalappal ez előtt a nő előtt. E köré építettük az előadást, ez a váza. Mindent, amit lehetett, elolvastunk, hogy minél élethűbb, minél pontosabb legyen. Most készült el egy Petőfi műsor és jelenleg azzal turnézunk. Ott is egy időszakot ki kellett emelni, mert nem tudsz egy átfogó képet nyújtani egy órában és nem is az a cél.” (Némethy Zsuzsa)

„Az előadásban elhangzott szöveg eredeti, nem egészítettük ki, még a prózai részeket sem. Rengeteget olvastunk, válogattunk, aztán írtunk egy vázát, amit kibővítettünk. Elmondhatjuk, hogy intenzív kutatómunka előzte meg az előadást. A szöveg izgalmassá vált azáltal, hogy a verseket prózai részekkel kötöttük össze, így van egy követhető cselekményszál. Annyi apró jelenetből áll össze, és szinte minden pillanat más lelkiállapotot igényel, így ideális, ha úgymond teljesen üres tudsz maradni, hogy tudj egyik állapotból a másikba kerülni. Annyira meg kell tanulni a szöveget, hogy szinte el kell felejtetni. Nincs idő gondolkodni, mert tömény, pörgős.

Nekem az a legdurvább pillanat, amikor Kosztolányi elmondja a feleségének, hogy feleségül veszi a másikat és elhangzik a mondat: 'Ha igazán szeretnél, nem haragudnál érte.' Erős mondatok hangzanak el, de észrevettük, hogy a fiatalok is érzékenyen reagálnak erre a témára. Csíkszeredában egy előadás után a diákok megírták a véleményüket és egész meglepő gondolatok születtek. Megfogta a gyerekeket a darab mondanivalója.” (Bilibók Attila)

Nem tudok napirendre térni. Endre két alkalommal (2012-ben és 2019-ben) volt a nagyváradai Törzsszablat vendége, mindkét-szer előadott, előtte, utána a nyilvános-ság előtt beszélget-tünk. Az út oda és vissza, az a kétszer három és fél óra: csupa barátság, csu-pa tervezés és tartal-om. 19-ben ragasz-kodott hozzá, hogy a Szépírók Társa-ságának első külső, határon túli fiókja a nagyváradai legyen. Így történt, ezt ott be is jelentette. A fotó 2012 januárjában készült, Szűcs Laci kattintotta telefonnal. A Szigligeti Színház előtt állunk a Bémer téren, ami akkor még kisvárosi tér volt, tiszafákkal is, amelyek az idő-pontot dokumentálják. Ma már egy másik tér van ott, nagy tér és eltűntek a fák, helyükre kevésbé életképes köveket ültetett egy másik városba a buta város.

Kőrössi P. József Képet, hangot, követ temettünk

1982-ben létrehozta a *Világgépe* hangművészeti magazint a Magyar Rádióban, ami azóta is példa nélküli vállalkozás. Úgy tudott népszerű lenni,

hogy egész élete során „csak” egy szűk réteget szólíthatott meg. Azzal, amit teremtett, bejárta Európát. Rendszeresen fellépett a londoni TOWERING INFERNO zenekarral, turnékon, fesztiválokon is.

Miért Szkáro-si? Amikor nevet váltott Szkhárosi Horvát Andrásra gondolt, a református prédikátor költőre. Az apja nem örült annak, hogy más néven ír. A gyerekei, két lánya is a Szkárosi nevet kapták.

1981-ben jelent meg az első kötete, annak bemutatón vette észre, hogy amikor mondja a verseit, egészen mások, mint papíron. Nem érvényesebbek, nem hitelesebbek, nem igazabbak – egyszerűen: nem azok. Az Egyetemi Színpadon, amelyen korábban és az ő nemzedékét követően is világra szóló, nem csak az egyetemi világot megszólító produkciókat sikerült létrehozni, éveken át műsorokat szervezett, amelyeken saját verseit adta elő. Tanulta is a versmondást. Rájött, egy vers nem csak felolvasás, hanem hangkompozíció, bátran el lehet szakadni az írott anyagtól.

Merülő Monró című kötetében a vizualitástól a szövegrendezésig, a hagyományos versekig szinte

50 Előhívás

KŐRÖSSI P. JÓZSEF költő, könyvkiadó (Nagyvárad, 1953), a Noran Libro könyvkiadó vezetője. Márkházán él.

Mint mindig, Endrével ezúttal is jól egymás szemébe nézve valamit meg akarunk váltani, hiszen vagyunk, akik vagyunk, maradunk, akik voltunk: tizenéves világmegváltók a kibaszott élet kibaszott kellős közepén. Gyerek maradsz-e még?!

1952 májusában született, költő, intermedia-lis művész, performer, 1977-ben az ELTE magyar-olasz szakán diplomázott. A *Fölőspéldány* csoport alapítója, a régi *Mozgó világ* szerkesztője volt, felejthetetlen experimentális színházi munkákat is alkotott. Hangköltészettel is foglalkozott. Az **is** az itt kevés: a papír és a mikrofon nála egyenran-gúan erős közvetítő felület, a képről nem beszélve, legyen az falon, vagy vetítövásznon megismerhe-tő. Az *Új Hölgyfutár* papír alapú folyóirat mellett az *Új Hölgyfutár revü* alapítója is, amivel bevezette – bevezették – a „élő folyóirat” kultuszát, akkor, amikor nem lehetséges papíralapú lapot indítani.

minden műfaj megtalálható, mégis egységként működik. Verselőként, versgondozóként volt „renewánsz művész” és hétköznapi ember. „Ha ez egy lemezen van, akkor bár hangban van, a lemez szöveganyaga is értéket hordoz. (...) A könyvben meg nincs hang, se mozgókép. Az anyag meghatározza a nyelvi regiszttert, amin lehet beszélni. Mindig abban a térben gyakorlok költészetet, amiben vagyok, a kontextustól függően.” (*Törzsasztal*, 2019. április 12.) „Eleve az írás egy kép. Az írás egy kotta. Vizuális kódrendszer. Gondoljunk a kódexekre, persze a kódexeknek szakrális értékei voltak. A modern költészet elkezdte funkcionálisan visszavenni ezeket a dolgokat a költészet számára, ezek érvényes dolgok. Az akkor kifejlődött tipográfiai elemekkel lehetett szerepet adni a vizualitásnak. Az 1950-es években megjelent a magnetofon, fantasztikus volt, mindenki hozzáférhetett. A vizuális kultúra és a nyelv újra találkozott.” (*Uo.*)

Az Egy másik ember. Esmélkedéstörténeti emlékirat című könyve borítóján két akasztott Szkárosi, az egyik mosolyog, a másik nem. Igazi akasztóköttél van a két Szkárosi nyakán. Az eszmélkedéstörténeti emlékirat címlapján, a nem önéletrajznak szánt könyv címlapján. Azokat a nem hétköznapi dolgokat írja meg, amik a művészekkel megtörténnek. Endre könyve fejlődéstörténet is. „Az író, ha önéletrajzot ír, akkor sem csak az kerül ki a fejből, a keze alól.”

Valójában mindannyian megírják **egy** össz-művészeti műfaj folyamatos megújulását, amit az ő esetében nevezhetünk avantgárdnak. Kevesen vannak a falra kiragasztható, kivetíthető költők zenekarában. Rangsor nélkül: Ladik, Szilágyi Ákos, Szombathy Bálint, Bíró, Cselényi, Székely, Géczi.

És Szkárosi.

Ezzel olyan sok mindent mondtunk, hogy szinte semmit nem mondtunk. (Szkárosiról). Nem csak a saját történeteit írja meg. Egy folyamatos

küzdelem ennek az útnak a keresése és megtalálása. Az ő könyvéből is kiderül az, hogy a különböző korszakokban hogyan kellett a hatalommal megküzdeni, a hagyományos művészetet kedvelőkkel megküzdeni. Ma sincs másként.

Új Hölgfutár. Amikor 1983 decemberében megszűnt **az** a *Mozgó Világ*, hogy ne maradjon lap nélkül a fiatalság, a JAK-on belül a „fiatal írókat” ismét elkapta a lapalapítási láz. Elkezdett mindenki megint naponta lapot alapítani. (Azelőtt is ezt tették naponta, de soha nem sikerült ezzel lázítani is.) Miközben tartott a huzavona, ezek az új urak elkezdtek önálló esteket csinálni. Igen, csinálni. Ez volt az „élő folyóirat”, az *Élő Folyóirat* sorozat. Ebben a térben jól összerázódott (keveredett is) egy összművészeti profil.

Az *Új Hölgfutárral* a '90-es évek elején a szerkesztőségnek volt egy izgalmas, egészségesnek mondható korszakot lezáró pere is. Bernáth(y) Sándor készítette el a lap arculatát. Sok művész kapott teret benne, olyanok, akik máshol nem tudtak megjelenni. Az egyik szám borítójára egy provokatívnak szánt grafikát tervezett: „...a Szent Koronát onanizáló angyal és ördög tartja a kezében. Akkor még nem volt kanonizált nemzeti jelkép a korona, az ügyészség mégis vizsgálatot indított a lap és Szkárosi Endre szerkesztő ellen, miután Torgyán József kigazda képviselő interpellált miatta a parlamentben.” (*Népszabadság* 2015. 01. 14.) Torgyánnak (aki József Attilát a Parlamentben nyilváníthatta nemkívánatos kommunista költőnek) a kezébe adták a lapot és ő felszólalt, hogy ez nemzetgyalázás. Vizsgálatot indított az ügyészség. Az *Új Hölgfutár* bejutott a Parlamentbe, újra ki kellett adni a lapot, annyian keresték. Szkárosiék ellen azonban polgári pert indítottak. Az akkor születő új társadalmi berendezkedésben még nem volt precedens arra, hogy beavatkoznak a kultúrába. Ekkor (csaknem?) megtörtént.

Szkárosiék megnyerték a pert, de nagy erőpróba volt. Mindenki felmérte, hogy ennek nagy a tétje, nem csak az, hogy jönnek és betilthatnak egy kulturális lapot, hanem beavatkozhatnak a kultúra életébe. Ma már nem lehetne egy ilyen pert megnyerni, rosszabb a helyzet. Bernáth(y) Sándor jövőbelátó grafikát csinált. Megérezte, hogy a magyarkodás nagytételben folytatott kereskedelmi tevékenység lesz. Erről szól a borító.

Ki gondolta volna, hogy Torgyán József neve 2022-ben a Szkárosi Endre féle *Új Hölgfutár* kapszán kerül, hosszú évek után újra elő. Egy jelentős üzenetet küldő temetés utóéleteként...

CSÍKSZEREDAI KÖNYVVÁSÁR

2022. május 12-15., Eröss Zsolt Aréna

SZERVEZŐ:

CSÍKSZEREDA
VÁROSHÁZA

TÁRSSZERVEZŐ:

ADI PRO CULTURA
SICULI EGYESÜLET

SAKMAI PARTNEREK:

bookart GUTENBERG
KIADÓ • NYOMDA • KÖNYVESBOLT

TÁMOGATÓK:

